

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Košnik

Rastafarijanstvo kot del rekonstrukcije črnske identitete

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nejc Košnik

Mentor: izr. prof. dr. Aleš Črnič

Rastafarijanstvo kot del rekonstrukcije črnske identitete

Magistrsko delo

Ljubljana, 2013

»Emancipate yourselves from mental slavery;
None but ourselves can free our minds.«

Bob Marley
Redemption Song

Zahvala

*Profesorju Črničju za navdih in iskreno refleksijo,
tovarišem za čudovite nočne izlete,
Sašu in Janini za ljubezen, podporo in jeklene živce ter
Poloni ... »Besede so lahko le približek bistva« (D. Mrak-Luč).*

IZJAVA O AVTORSTVU

magistrskega dela

Podpisani/-a Nejc Košnik, z vpisno številko 21120689, sem avtor/-ica magistrskega dela z naslovom: Rastafarijanstvo kot del rekonstrukcije črnske identitete.

S svojim podpisom zagotavljam, da:

- je predloženo magistrsko delo izključno rezultat mojega lastnega raziskovalnega dela;
- sem poskrbel/-a, da so dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric, ki jih uporabljam v predloženem delu, navedena oz. citirana v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem poskrbel/-a, da so vsa dela in mnenja drugih avtorjev oz. avtoric navedena v seznamu virov, ki je sestavni element predloženega dela in je zapisan v skladu s fakultetnimi navodili;
- sem pridobil/-a vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti prenesena v predloženo delo in sem to tudi jasno zapisal/-a v predloženem delu;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del, bodisi v obliki citata bodisi v obliki skoraj dobesednega parafraziranja bodisi v grafični obliki, s katerim so tuje misli oz. ideje predstavljene kot moje lastne – kaznivo po zakonu (Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (UL RS, št. 16/07-UPB3, 68/08, 85/10 Skl.US: U-I-191/09-7, Up-916/09-16)), prekršek pa podleže tudi ukrepom Fakultete za družbene vede v skladu z njenimi pravili;
- se zavedam posledic, ki jih dokazano plagiatorstvo lahko predstavlja za predloženo delo in za moj status na Fakulteti za družbene vede;
- je elektronska oblika identična s tiskano obliko magistrskega dela ter soglašam z objavo magistrskega dela v zbirki »Dela FDV«.

V Ljubljani, dne 10. 9. 2013

Podpis avtorja/-ice: _____

Rastafarijanstvo kot del rekonstrukcije črnske identitete

Povzetek

Živimo v času, ko imamo, vsaj na papirju, vsi enake možnosti in smo formalnopravno pred zakonom vsi obravnavani enako. Vendar od nekdaj ni tako. Skozi zgodovino je človeštvo razvilo veliko različnih družbenih sistemov, katerih del je bilo pogosto tudi sužnjelastništvo. V današnjem kolektivnem spominu (predvsem v zahodnih deželah) ima posebno mesto obdobje po odkritju Amerik, ko je bilo iz Afrike na Zahod prepeljanih milijone črnih sužnjev, ki so v novem svetu služili kot brezplačna delovna sila, s katero je lahko lastnik počel praktično vse. V pričujoči magistrski nalogi želim razložiti, kako so osvobojeni črnici začeli dvigovati samozavest, razvijati svojo lastno identiteto in se boriti za svoje pravice. Del te zgodbe predstavlja tudi gibanje, imenovano rastafarijanstvo, ki je v nalogi podrobneje predstavljeno. Širša javnost je s tem gibanjem še vedno precej slabo seznanjena, pogosto pa se ga drži tudi precej slab predznak in negativne predpostavke. V magistrski nalogi želim pokazati, da vse ni tako črno belo in da lahko določene stvari, ki se na prvi pogled zdijo precej negativne, v sebi skrivajo marsikaj pozitivnega. Le pripravljeni moramo biti sprejeti »nekaj drugačnega«.

Ključne besede: rastafarijanstvo, črnici, emancipacija, Babilon, Sion, Bob Marley, etiopijanizem, panafricanizem

Rastafari movement as a part of reconstruction of black identity

Abstract

We live in a time where we are supposed to have, at least on paper, equal opportunities and are formally treated equally before the law. However it has not been always like this. Throughout history mankind developed a lot of different social systems in which slavery was often included. A special place in today's collective memory holds the era after the discovery of Americas, when millions of black slaves were taken from Africa and brought to the west to serve as a free working power, which was totally dependable on its owners. In this Master's degree I wish to explain how the freed blacks began to raise their self-esteem, developed their own identity and started to fight for their rights. A part of this story is also a movement called "Rastafari", which is described in details. General public is still mostly unfamiliar with this movement and too many times there are still bad correlations and negative assumptions. In this paper I want to show that all is not black and white and that certain things, which at first glance seem to be negative, can underneath hide something more positive. We just have to be willing to accept "something different".

Key words: Rastafari, blacks, emancipation, Babylon, Zion, Bob Marley, Ethiopianism, Pan-Africanism

Kazalo

1	Uvod.....	6
2	Opredelitev osnovnih pojmov.....	9
2.1	Religija.....	9
2.2	Nova religijska gibanja.....	12
2.3	Identitete.....	14
2.4	Rastafarijanstvo.....	16
3	Izvor rastafarijanstva.....	18
3.1	Sionizem in teritorializem.....	18
3.2	Etiopijanizem, panafricanizem.....	20
3.3	Marcus Garvey in garvejizem – mož, ki je ozavestil množice.....	24
3.4	Haile Selassie I oz. Rastafari Makonen – mesija in osvoboditelj.....	27
3.5	Leonard Howell, prvi »rasta« – pomembna je mentalna svoboda.....	33
4	Elementi in simbolike rastafarijanstva.....	35
4.1	Babilon – poosebljenje vsega zla.....	36
4.2	Marihuana, sveta rastlina.....	38
4.3	Dreadlocks – »grozna frizura«.....	39
4.4	Prehrana I-tal – hrana v organskem stanju.....	40
4.5	Rastafarijanska govorica – »dread talk«.....	41
4.6	Doktrinalna raznolikost znotraj rastafarijanstva.....	43
4.7	Rastafarijanstvo po svetu.....	48
5	Rastafarijanstvo in popularna kultura.....	49
5.1	Razvoj reggae glasbe.....	50
5.2	Roots reggae in Bob Marley.....	52
5.3	Lirični elementi v reggae glasbi.....	53
6	Analiza – pomembnost rastafarijanstva za črnsko populacijo.....	56
7	Zaključek.....	60
8	Literatura.....	62

1 Uvod

Sužnjelastništvo, ki je nastalo po Kolumbovem odkritju Amerike, in njegove posledice, predstavljajo veliko črno piko v zgodovini človeštva in predvsem v zgodovini obeh Amerik. Na milijone ljudi je bilo na silo odpeljanih preko oceana v nov svet, iz katerega ni bilo vrnitve. Tam so bili primorani zastonj opravljati različna dela, pogosto v nemogočih pogojih, z njimi se tudi ni ravnalo kot s soljudmi. Po razpadu sužnjelastništva se je na Jamajki (in drugod v Ameriki) v drugi polovici 19. stoletja razvila potreba po novem načinu obvladovanja na novo osvobojenih črncev. Nekako je obveljal nek tihi konsenz, da je (za bele ljudi) najbolj pametno, da se te ljudi drži v nadzorovani revščini in se jim onemogoča kakršnakoli družbena emancipacija in bogatenje lastnine.

Odkar so bili odpeljani iz Afrike, pa so črni sužnji ves čas skrivaj gojili svojo kulturo in običaje, ki so jih pogosto prilagajali ali pa kombinirali z belskimi navadami, religijo, kulturo ... Med sužnji se je tudi razvila zavest, da so, ne glede na medsebojne razlike, skupaj v istih težavah in da si morajo medsebojno pomagati. Takrat je bila pomembna le barva kože; ali si bil bel ali pa črn. To je določalo posameznikov položaj in vlogo v družbi. Potrebno je dodati, da so bili črnici oropani vsega dostojanstva in samozavesti in jim je bilo skozi čas dejansko vbito v glavo, da so manjvredni od belcev in da si zaslužijo biti le njihove slugе.

Vendar pa so se tudi med črnici pojavili posamezniki, ki so začeli razmišljati drugače. Nisi verjeli v rasno neenakopravnost in načrtno ločevanje ljudi glede na odtenek posameznikove polti. Ti posamezniki so sprožili različna gibanja, ki pa so prerasla lastne okvirje. Ne le da so pritegnila ogromno število ljudi, iz njih se je razvilo še več gibanj, med katerimi niso bila vsa le politične narave, ampak so bila tudi pod vplivom posameznih verskih ustanov oz. ločin. Eno izmed teh gibanj je tudi rastafarijanstvo, ki je povzelo določene politične elemente na novo nastalih organizacij, hkrati pa je črpalo iz judovsko-krščanske tradicije.

V splošni (stereotipni) percepciji v zahodnem svetu se rastafarijanstvo dojema predvsem skozi (reggae) glasbo, asociacije pa verjetno predstavljata tudi uživanje marihuane in nošenje »dreadlocksov«. Mnogi bodo tudi dejali, da te stvari hodijo z roko v roki. Morda je to res, morda ne. Vendar je rastafarijanstvo veliko več kot to. Gre za prepričanje, ki izvira tako iz judaizma kot iz krščanstva in se v pretežni meri nanaša na biblijo. Gibanje se je populariziralo predvsem s pomočjo glasbe in Boba Marleya in morda od tu izhaja stereotipna predpostavka o marihuani¹, ki pa kljub temu predstavlja pomemben element rastafarijanstva.

¹ Ljudje v večini rastafarijanstvo povezujejo z reggae glasbo in prekomernim uživanjem marihuane. Tako se je razvila predpostavka, da rastafarijanci cele dneve kadijo travo in ne počnejo nič koristnega.

Semaj (1980, 22) pravi, da je rastafarijanstvo realnost, ki je nastala na Jamajki v 30. letih prejšnjega stoletja in se skozi čas razširila po vsem svetu, kjer je naletela na različne odzive, pojavile pa so se tudi različne ločine. V posplošenem smislu rastafarijanstvo pomeni rekonstrukcijo identitete in poskus življenja z afrocentrične perspektive. To naj bi veljalo tako za fizično, mentalno in duhovno dimenzijo življenja. Po njegovem se skozi rastafarijanstvo gradi identiteta Afrike in Afričanov, rastafarijanski način življenja pa predstavlja zavesten odklon od evropske kulture in želi rekonstruirati afriško kulturo v smislu moralne strukture, svetovnega nazora in ideologije.

V 18. stoletju se je namreč pojavila nova vrsta razlikovanja med ljudmi; ustvarjen je bil pojem »rasa«, ki je označeval družbeno razdeljenost na posamezne družbene sloje. Kot posledica tega so črnci (skupaj z Indijanci) začeli veljati za necivilizirane ljudi, za barbore (kot nasprotje »civiliziranim« Evropejcem) in so imeli najnižji status v družbi. Temu je sledila vedno večja segregacija med rasami, črnice se je začelo zaničevati na vseh nivojih; doživljali so fizične (mučenja) in psihične (do njih se belci niso obnašali kot do »soljudi«) zlorabe, zelo odklonilen odnos pa se je pojavil tudi do črnske umetnosti (ki naj bi bila neestetska in grda) in načina življenja kot takega. Zaradi tega lahko trdimo, da so bili črnci v obeh Amerikah oropani dostojanstva in so morali na novo zgraditi svojo identiteto in postati ponosni na svoj izvor in barvo kože, ne glede na to, kako so belci gledali nanje (Smedley 1998, 694–696).

Za nastanek različnih gibanj, ki so se zavzemala za združitev črncev in se borila za njihovo enotnost, je več vzrokov, v glavnem pa so njihovi izvori socio-ekonomski, strukturni, socio-politični in socio-religijski. Hkrati etnična mobilizacija vsebuje proizvodnjo kulture, ki se prepleta z zgodovino, identiteto in manipulacijo kulturnih simbolov z namenom rekonstrukcije in ponovnega oblikovanja lastnega dožemanja in dožemanja lastne (ožje) družbe. Pri gibanjih, ki so se borila za enakopravnost črncev (eno izmed njih je tudi rastafarijanstvo), pride do izraza fleksibilnost kulture in identitete (Singh 2004, 18).

V nalogi bom tako predstavil nastanek rastafarijanstva in njegove korenine v judovsko-krščanski tradiciji, pomemben poudarek bo na črnski identiteti. Sledila bo deskripcija vseh elementov, ki danes rastafarijanstvo kot tako simbolizirajo in vpliv tega religijskega gibanja na popularno kulturo, v kateri zaseda pomembno mesto, večje kot marsikatero drugo religijsko gibanje. V zadnjem delu bom poskušal analizirati pomembnost rastafarijanstva za črnsko populacijo tako v Afriki kot v Zahodnem svetu.

Cilj magistrskega dela je prikazati razvoj enega izmed Novih religijskih gibanj (ki je za ljudi iz krščanskega sveta še posebno zanimivo, ker izhaja iz njihove tradicije, v katero smo vključeni tudi Slovenci) in njegov vpliv na nadnacionalno skupnost (oz. celotno populacijo

določene rase kot kulturnega konstrukta) ter na popularno kulturo (to prikazuje tudi pomen religije v sodobni družbi, saj kot vemo, popularna kultura predstavlja pomemben del življenja večine ljudi).

Pomen naloge je ovreči določene stereotipe, povezane z rastafarijanstvom² in prikazati njegov globlji pomen za današnjo družbo in emancipacijo ljudi črne polti. Pomemben je tudi prikaz, kako se je določeno Novo religijsko gibanje vpelo v popularno kulturo in morebitna kritična obravnava današnjega stanja v družbi, v kateri imajo materialne dobrine vedno večji pomen in prednost pred duhovnimi in etičnimi merili.

GLEDE NA OPISANO SI ZASTAVLJAM NASLEDNJE TEMELJNO RAZISKOVALNO VPRAŠANJE:

Ali, predvsem pa kako, je rastafarijanstvo prispevalo k rekonstrukciji črnske identitete?

PRVO RAZISKOVALNO PODVPRAŠANJE:

Ali je rastafarijanstvo rezultat različnih črnkih gibanj ali je le sprožilo določena črnka gibanja?

DRUGO RAZISKOVALNO PODVPRAŠANJE:

Ali rastafarijanstvo predstavlja uspešen upor zoper »svet belega človeka«?

TRETJE RAZISKOVALNO PODVPRAŠANJE:

Ali je rastafarijanstvo religija in če da, za kakšen tip religije gre?

ČETRTO RAZISKOVALNO PODVPRAŠANJE:

Kakšen je vzajemni vpliv rastafarijanstva in popularne kulture?

Pri pisanju naloge bom uporabil analizo in interpretacijo sekundarnih virov. Večinoma bom uporabil članke iz znanstvenih revij, strokovne knjige ter poglavja iz zbornikov. Poslužil se bom tudi internetnih strani, med drugim Youtuba. S sekundarnimi viri bom poskušal opisati rastafarijanstvo kot tako, njegov izvor in glavne elemente ter pomen v popularni kulturi. Poseben poudarek bo na preučevanju odnosa do črnske identitete kot take in njenega

² Bistvo rastafarijanstva v našem okolju ni najboljše poznano in posledično se je razvila predpostavka, da gre za neke vrste subkulturo, kjer se v veliki meri uživa marihuana, posluša reggae glasba in ne počne nič konstruktivnega. Ostali elementi rastafarijanstva so povprečnemu Slovincu oz. Slovenki nepoznani.

mesta v svetu, v katerem so skozi zgodovino (in na nek način tudi danes) vladali belci. Menim, da je tovrstna metoda za mojo nalogo najprimernejša, tako bom za analizo in razlago pojmov uporabil že obstoječa dela, ki jih bom z interpretativno analizo predstavil na nov način in pokazal, da stereotipna predstava o rastafarijanstvu ne drži in da gre za veliko več kot le za kajenje marihuane in puščenje dolgih v »snope« spetih las.

2 Opredelitev osnovnih pojmov

Preden se podam v opisovanje rastafarijanstva, pa je primerno, da na tem mestu najprej opredelim osnovne pojme, o katerih bom govoril skozi celotno nalogo.

2.1 Religija

Skozi čas je več družboslovcev in humanistov poskušalo podati enotno definicijo religije, ki bi zaobjela vse različne tipe religij na svetu v eno celoto. Vendar je to precej težko, glede na to, da se religije po svetu precej razlikujejo, saj nekaj, kar morda definira zahodne religije, morda ne velja tudi za religije v drugih delih sveta. Tako mnoge definicije religije izhajajo predvsem iz »naše«, zahodnjaške perspektive, na katero je močno vplivalo krščanstvo. Te definicije pravijo, da je religija verovanje v vrhovno bitje, ki človeku nalaga moralni kodeks, kateremu naj človek sledi. Za uboganje teh pravil čaka človeka nagrada (posmrtno življenje v nebesih), za neposlušnost pa kazen (večno trpljenje v peklju) (Smrke 2000, 23). Kot pravi Črnič (2012, 39), znanstveno preučevanje religije temelji na metodološkem agnosticizmu, saj je govora o pojmi, ki se jih ne more ne dokazati in ne ovreči (npr. pekel, nebesa, posmrtno življenje ...). Religija je človekova dejavnost in eden izmed človeških družbenih in kulturnih produktov, ki se s spremembami družbe spreminja tudi sam.

Harrod (2011, 330, 337, 343) pravi, da moramo pri različnih definicijah religij upoštevati sledeče elemente: duhovnost, božanskost, boga, nadnaravne sile, nadčloveška bitja in moči, ki so več kot le »naravne«, čaščenje, predanost, različne slovesnosti in svečanosti ter žrtvovanje. Po njegovem je religija ritualnost, ki (ponovno) združuje posameznike v empatični intimnosti, človeško ravnanje pa vsebuje tudi izkazovanje globokega spoštovanja do nadnaravnega.

Smrke (2000, 24–25) pravi, da se pri poskusih definiranja skupnih značilnosti religij pojavijo naslednji izzivi: a) verovanje v vrhovno bitje oz. boga (ta definicija sicer ustreza

večini religij, vseeno pa obstajajo izjeme, kot sta npr. budizem in daoizem, ki prav tako ne poznajo stvaritelja v krščanskem pomenu), b) nalaganje moralnega kodeksa (ker nekatere vere ne poznajo verovanja v vrhovno bitje oz. boga, potem tudi ne poznajo moralnega kodeksa, ki ga vrhovno bitje nalaga. Vseeno tudi v teh verstvih obstajajo določena etična načela, ki pa, seveda, nimajo božjega porekla), c) povračilo (prizorišče predvidene redistribucije je v marsikateri religiji precej drugačno kot v krščanstvu. To pojmovanje ponovno izhaja iz tega, da ni vsemogočnega stvarnika, ki vse vidi in vse ve).

Eden izmed glavnih teoretikov religije Emile Durkheim (1982, 23–44) pa trdi, da se moramo pri definiranju religije najprej znebiti vseh predsodkov, ki jih imamo o religiji, da si potem lahko ustvarimo celotno sliko kot tako. Pravi, da vse religije, vsaka na svoj način, izražajo človeka in nam tako pomagajo bolje razumeti človeško naravo. Po njegovem religije vsebujejo:

- a) nadnaravno (pod to kategorijo uvrščamo dogodke, ki jih naš um ne more logično razložiti oz. ki presegajo meje našega razuma. Gre za nerazumljivo, nezaznavno, misteriozno. Po Durkheimu se ti elementi izrazito kažejo v krščanstvu, kjer se naravne pojave pogosto razlaga na religijski osnovi (npr. izostanek dežja v deževnem obdobju, nagel zaton sonca ...). Po njegovem je cilj religijskih razumevanj pojasnitev nenormalnih oz. (ne)rednih dogodkov);
- b) idejo božanstva oz. duhovnih bitij (to naj bi bili zavestni subjekti, ki posedujejo moči, ki so normalnemu človeku nedosegljive. Ta definicija potemtakem zajema duše umrlih, demone, genije in božanstva kot taka. Z njimi po navadi komuniciramo psihološko in želimo pridobiti njihovo pozornost s tem, da jih npr. ganemo ali kako drugače prepričamo, to se po navadi počne z molitvijo, daritvijo ali žrtvovanjem. Z religijo urejamo naše odnose s temi nadnaravnimi bitji. Tudi Durkheim poudari, da nekatere religije ne vsebujejo nadnaravnega bitja kot takega, npr. budizem, saj naj bi se budisti zanašali predvsem nase, kljub temu pa so tudi oni skozi čas razvili neko vrsto čaščenja Bude. Slednji ima svoje kipe in templje, v katerih se mu verniki klanjajo in mu prinašajo cvetje, pripisujejo pa mu tudi nadnaravne moči. Vsaka od religij torej vsebuje idejo božanstva oz. duhovnih bitij, vendar se le-te kažejo v različnih oblikah);
- c) verovanja in obrede, svetost (Durkheim religijske pojave razdeli na dve kategoriji, na verovanja in obrede. Verovanja so po njegovem stanja mnenj in so sestavljena iz različnih predstav, obredi pa so jasno definirani načini delovanja, katere je mogoče razlikovati od ostalih človeških običajev. Razlikuje se jih (in to v vseh religijah)

predvsem na dveh področjih, to sta posvetno oz. profano in sveto. Če je lahko (skoraj) vsaka stvar na svetu sveta (npr. kamen, steblo, kraj ipd.), potem imajo funkcijo svetega lahko tudi obredi, čeprav sami po sebi niso sveti oz. so sveti le do določene mere. Npr. budizem je po Durkheimu religija zato, ker namesto bogov priznava obstoj svetih stvari; svete resnice in navade oz. obrede, ki iz tega izhajajo. Avtor v sklop obredov umešča rojstvo, obrede iniciacije, smrt ... Če povzamemo, svete stvari so tiste, za katere veljajo različne zaščite in prepovedi, obredi pa so pravila obnašanja, ki predpisujejo, kako naj se človek do njih obnaša);

- d) magijo (Durkheim razločuje magijo od religije, kljub temu pa trdi, da tudi magija vsebuje verovanja, obrede, mite in dogme v enaki meri kot religija. Tako sta ta dva pojma medsebojno na nek način precej povezana in ju je težko strogo ločiti, vseeno pa ju ločuje pomemben element, in sicer da se religija želi ločiti od magije. Magija naj bi bila za religijo nekaj neprofesionalnega in nezaupljivega, magija pa sebe vidi kot odklon od prevladujoče religijske usmeritve (npr. odklon od katoliške cerkve, ki ima primat nad določenimi dogmami). Tako je magija del religije, kljub temu da je od nje ločena).

Na tem mestu še podajmo končno Durkheimovo definicijo religije: »religija je čvrsto povezan sistem verovanj in običajev, ki se nanašajo na sveto, to so izdvojene in prepovedane stvari, kot sistem verovanj in običajev, ki vse svoje privržence združujejo v isto moralno skupnost, imenovano cerkev« (Durkheim 1982, 44). Na tem mestu Durkheim dodaja, da je ideja religije tesno povezana z idejo cerkve, kar pomeni, da je religija po njegovem izrazito kolektivna stvar (prav tam).

Prav tako lahko trdimo, da: a) je religija človeški proizvod, b) se človek rodi v svet, kjer prevladuje določena religija, vendar bi posameznik ob neverski socializaciji lahko pripadal drugi veri, tisti, ki ni večinska oz. prevladujoča v njegovem okolju, c) religija je naučena (naučen je naš odnos do stvari, krajev in živali, ki same po sebi niso svete oz. so svete le za določene religije), č) religije se neprestano spreminjajo (veliko religij si namreč prizadeva, zelo poenostavljeno rečeno, »stopiti v korak s časom« in tako skozi čas prilagajajo in spreminjajo določena stališča) in d) religija je kumulativne narave (vse religije so zaznamovane s predhodnimi – se »nalagajo« ena na drugo, prevzemajo različne običaje in jih same sebi prilagodijo tako, kot jim najbolj ustreza) (Smrke 2000, 26–28).

2.2 Nova religijska gibanja

Podobno kot v številnih drugih področjih družbenega življenja na Zahodu so tudi na področju religij opazne spremembe v njihovem delovanju. Tradicionalne, velike religije, namreč vedno bolj izgubljajo svoj vpliv in dajejo prostor Novim religijskim gibanjem (NRG) in različnim drugačnim oblikam duhovnosti. To oblikuje nove religiozne alternative, ki s seboj prinašajo nove idejno-vrednostne sisteme in nove religijske prakse. Zaradi tega je religijski trg bolj bogat, posameznik pa se, če temu lahko tako rečemo, lažje odloči za versko skupnost, v kateri bo prakticiral svojo religioznost (Ban 2008, 15–16). Seveda govorimo o NRG, ki nimajo enotne definicije svojega nastanka.

Kljub temu da naj bi NRG po večini nastajale v drugi polovici dvajsetega stoletja oz. po 2. svetovni vojni, si strokovnjaki vseeno niso čisto enotni glede časovnega kriterija razmejevanja med tradicionalnimi religijami in NRG. Tako se pojavljajo klasifikacije, ki postavljajo nastanek NRG dlje v preteklost, nekatere na začetek 20. stoletja, druge pa zavzemajo stališče, da bi kot NRG morali šteti vse tiste, ki so nastale po letu 1789, po prelomnem letu, v katerem se je zgodila francoska revolucija (Smrke 2000, 268). Po teh klasifikacijah pa lahko med nova religijska gibanja uvrstimo tudi rastafarijanstvo.

Za NRG je značilno, da se precej razlikujejo od dotlej uveljavljenih religijskih pojmovanj, mnoge med njimi pa precej radikalno reintrepretirajo doktrino judovsko-krščanske tradicije. Druge črpajo predvsem iz azijskih tradicij. Tovrstne prakse so najbolj priljubljene med mladimi (večina jih pripada srednjemu sloju), saj jih privlačijo predvsem (pristni) osebni stiki in manjše skupine, ki predstavljajo precejšnje nasprotje rahlo zastarelim in okornim organizacijskim modelom prevladujočih cerkva, kjer se že vrsto let ni veliko spremenilo. Pripadniki NRG pa se ob njihovem nastanku pogosto osebno dobro poznajo in v ta gibanja vstopajo zavestno (niso bili rojeni v to religijo), mnoge pa pritegne tudi karizmatičnost vodje (Črnič 2012, 23–25).

Napram klasičnim religijam je drugačna tudi duhovnost, ki je neke vrste preplet med različnimi religioznimi idejami in praksami, ki jih potem ti posamezniki vključujejo v svoja življenja in jih tudi javno demonstrirajo. NRG so po navadi kritično naravnana do religijskih duhovnih izročil, ki jih človeštvo že dalj časa prakticira, kljub temu da sama temeljijo na spajanju različnih tovrstnih religijskih praks. Gre za popolnoma nekritično mešanje najrazličnejših idej, od ezoteričnih, okultističnih, mističnih ter magijskih tokov do znanosti ter praks, ki so se izoblikovale pod vplivi krščanskih, budističnih, hindujskih, islamskih, taoističnih in drugih religij. Nobena od teh idej nima prednosti pred drugo (Ban 2008, 19–21).

Po Barkerjevi (2001, 994) so NRG v interesu pridobivanje novih članov ter politične in finančne pravne ugodnosti. Po njenem NRG na javnem področju predstavljajo sekundarno konstrukcijo svoje primarne realnosti in javno kažejo tiste stvari, ki jih kažejo v pozitivni luči, skrivajo pa svoje slabše plati. V primeru, da ne gre za skrivnost, si gibanje tudi prizadeva za širjenje lastne resnice oz. teoloških naukov. V tem se NRG ne razlikujejo od ostalih verskih ustanov ali ustanov, podjetij in celo posameznikov v splošnem.

NRG so posebne tudi v tem, da se, za razliko od »starih religij« (ali pa vsaj v večji meri), prilagajajo družbenemu okolju, saj se s spreminjanjem družbe spreminjajo tudi sama in odnos družbe do njih. NRG pridobivajo na članstvu in se širijo geografsko, to pa s seboj prinese formalizacijo odnosov med člani in oblikovanje različnih kategorij članov, pogosto pa NRG prevzamejo organizacijske modele multinacionalnih podjetij (Črnič 2012, 26). NRG se morajo pogosto srečevati tudi z (pogosto neutemeljenimi) obtožbami, zamerami in stereotipi njihovih nasprotnikov. NRG so bila že obtožena prevar, ponarejanj, zlorab, psiholoških manipulacij in različnega nasilja (Barker in drugi 1993, 127).

Kljub vsemu so NRG dosegle velik uspeh med verniki. Dobelaere (2011, 196) pravi, da je to predvsem zato, ker NRG svojim članom ponujajo nov, drugačen tip verovanj, ki ponuja takojšnje doseganje samozavesti, višjo duhovnost, hitrejše okrevanje in uspeh ter čiste misli. Prednost NRG je po Dobelaeru tudi v tem, da se do svojih pripadnikov kažejo kot precej bolj vsakdanje, za razliko od »starih« religij, ki se (pre)pogosto zdijo malo (preveč) odtujene od svojih vernikov.

NRG so na splošno ubrale nov način religioznosti in veliko od njih je posebnih tudi v tem, da ne poznajo članstva in iniciacije, so neinstitucionalizirane, začasne in fluidne. Pogosto so lahko posamezne osebe hkrati včlanjene v več NRG. Vse to so vzroki za porast tovrstnih gibanj v 20. stoletju, saj jih je nastalo na tisoče, večina pa se predstavlja, kot sem že omenil, kot določena alternativa prevladujočim verskim praksam na določenem območju, v našem primeru krščanstvu. Nekatere od tovrstnih praks izrecno poudarjajo drugačnost od krščanstva, druge pa se nanj sklicujejo (Smrke 2000, 286). Eno izmed množice NRG, ki se sklicuje na krščanstvo in je iz njega razvilo svojo lastno in morda malce drugačno dogmo, pa se imenuje rastafarijanstvo.

2.3 Identitete

Naslednji pojem, ki ga je potrebno razjasniti, je identiteta. Ule (2000, 84–86, 93, 155–157) pravi, da najpomembnejša kvaliteta identitete (t. i. *odnosni aspekt identitete*) izhaja iz posameznikovih notranjih značilnosti, vendar ni identitete posameznika brez pripoznanja le-te s strani drugih v okolju. V identiteti se izraža in odziva svet okoli posameznika na njegove osebne značilnosti (npr. fizične in biografske značilnosti posameznika, njegovo ime, stališča ipd). Identiteta je sestavljena iz globalnega (nanaša se na zavest o svoji kontinuiteti) in trenutno artikuliranega občutka identitete (nanaša se na trenutne mentalne reprezentacije predstav o fizičnih in psihičnih značilnostih, posebnosti, biografiji ...). Identiteta predstavlja sistem, preko katerega je oseba poznana sebi in drugim in ni nekaj, kar najprej občutimo in šele potem lahko o tem govorimo. Gre namreč za pojem, ki je že vpeljan v jezik, diskurze, kulturo, socialne reprezentacije ipd. Identiteta se torej konstruira skozi pripoved o njej in se s to konstrukcijo vedno znova ohranja. Jezik ima pri definiranju identitete ključno vlogo, saj se mešanica skupnih pomenov družbenih dejanj razpre šele z uporabo jezika. Takrat posameznik razvije odnos do samega sebe in do drugih in tako gradi svet, v katerem se sooča z drugimi subjekti.

Identiteta pa je v tem primeru močno povezana s pojmom »rasa«. Rasa je seveda kulturna inovacija, ki nima nobene veze z realnimi človeškimi variacijami, ampak odraža družben pomen, ki je na nek način vsiljen v družbo. Rasa se je pojavila kot dominantna oblika identitete v tistih družbah, kjer služi razslojevanju družbenega sistema (Smedley 1998, 690).

Že od bibličnih časov naprej je bilo veliko medetničnega srečevanja med ljudmi, ki so se poleg barve kože medsebojno razlikovali tudi po drugačnem načinu življenja in jeziku. Pomemben je podatek, da etnično ozadje ni bilo nikoli glavna podlaga za sovražnost in spopade, med ljudmi je bilo bolj pomembno znanje in veščine, saj so se tudi »barbari« lahko naučili grščine ali latinščine in morda celo postali državljani katere od držav antičnega sveta. V tistem času so ljudi (še posebej na območju Srednjega vzhoda, Mediterana in Afrike) identificirali na podlagi njihovega poklica (npr. tesar, senator, pesnik, bojevnik ...) in družinskega porekla (kdo je bil tvoj oče?) (Smedley 1998, 691–692).

S pojavom monoteističnih religij, kot sta islam in krščanstvo, ki sta začela tekmovati za duše vernikov, ozemlje, politično moč in vpliv, pa je postajalo vedno bolj pomembno, kateri skupini posameznik pripada. S tem je tudi rasa kot del identitete počasi pridobivala vedno večjo veljavo in se dokončno razvila ob odkritju Amerik. Takrat je rasa dobila družbeno identifikacijo in stratifikacijo, ki je imela očitno osnovo v psihični drugačnosti ljudi različne

barve kože, ki so prišli v medsebojno interakcijo. Termin »rasa«, ki sprva ni imel negativne konotacije, je tako počasi začel postajati sinonim za raznolikost in neenakost med ljudmi. Pripadniki nižjih ras so dobili podobo manjvrednih in podrejenih, premožnejši sloji, ki so bili sestavljeni iz belcev, pa so ugotovili, da jim zelo odgovarja, če revnim (belci in črnci) preprečijo kakršnekoli stike z oblastmi. Tako so zavarovali sebe, revni pa so bili zelo ranljivi za tovrstne politike. Vseeno so bele delavce in služabnike za razliko od temnopoltih varovali angleški zakoni in tukaj so se tovrstne delitve začele udejanjati. Za nameček so oblastniki z novimi zakoni še dodatno omejevali in preprečevali pravice črncev, mulatov in Indijancev. Tudi zaradi tega se je v Evropejcih porodila misel o »rasi«, ki je predstavljala neko novo vrsto socialne identitete, hkrati pa je predstavljala »racionalno« razlago za brutalno ravnanje s pripadniki drugačne barve kože. Začele so se poudarjati razlike med ljudmi različnih ras, tovrstne teorije pa so prišle do vedno istih zaključkov, in sicer teh, da so nebelci manjvredna bitja, njihova manjvrednost pa je dana od boga. Seveda so bile te ugotovitve in praksa v popolnem nasprotju z ideologijami o demokraciji, svobodi in enakosti, ki so se močno promovirale v evropskih družbah. Zaradi takih ravnanj in dojemanj so črnci sredi 18. stoletja dejansko začeli prevzemati moralne, intelektualne in vedenjske vzorce, ki so se jim pripisovali. V tem času so bili tudi že popolnoma ločeni od belcev oz. so postali njihova legitimna lastnina (Smedley 1998, 693–695).

Tudi po formalnem prenehanju suženjstva so se rasne teorije ohranile. Afroameričani so se znašli v vlogi najrevnejših državljanov (v Združenih državah Amerike (ZDA)), (ameriška) družba pa je raso izenačila s človeško identiteto. Črnce se je še vedno označevalo kot kulturno inferiorne in nazadnjaške, primitivce, intelektualno manj razvite, nagnjene k nasilju in kriminalu, moralno pokvarjene, astesko grde in podobne živalim. Ti elementi so nadvladali verske, socioekonomske, poklicne, lingvistične, moralne, geografske dejavnike in celo izobrazbo (Smedley 1998, 695).

Kot pravita Blau in Brown (2001, 219), so znanstveniki celo v začetku 20. stoletja še vedno obravnavali rase kot različne skupine ljudi, ki oblikujejo svojo naravno hierarhijo. Medtem so se ob koncu 19. stoletja nekateri (črnski) misleci, med njimi Du Bois, začeli razumevati rase in razlike med njimi kot osnove socialnega pluralizma, ki bi ga morali ohraniti. Du Bois se je tako zavzemal za ohranitev črnske kulture na podlagi medčloveške solidarnosti in priznavanja določenih razlik med ljudmi. Svoje kulture in zgodovine pa so se začeli zavedati tudi črnci sami, ki se niso mogli (povsem) identificirati s svetom belcev, ki je do njih še vedno gojil tak odpor in jih predstavljal kot barbare in nazadnjake. Zato so se začele pojavljati in realizirati ideje, ki so predstavljale črnce in njihovo kulturo; temnopolti so

začeli obujati afriške običaje, zgodbe, ki so se prenašale oralno, zgodovino, umetnost, običaje ... S tem so začeli postajati ponosni na svojo barvo kože in svoje korenine, v tem duhu pa so začeli tudi vzgajati otroke. Na ta način se je začela graditi identiteta črncev in posledično tudi zavest, imenovana *Rasta* (Campbell 2007, 39–40).

2.4 Rastafarijanstvo

Singh (2004, 20) pravi, da je rastafarijanstvo nastalo kot posledica črnškega iskanja lastne identitete. Etničnost naj bi bila kot organiziran princip najbolj vidna, ko posameznik ali skupina poskuša konsolidirati novo identiteto in ravno rastafarijanstvo naj bi bilo prvo veliko gibanje na območju Karibov in Severne Amerike, ki se je najbolj ukvarjalo z osnovnim vprašanjem: kdo ali kaj sem? (Tudi) zaradi tega naj bi rastafarijanstvo odigralo zelo pomembno, če ne celo osrednjo vlogo v formiranju nacionalne zavesti v tem delu sveta, še posebej na Jamajki.

Za Simpsona (1955, 167) je rastafarijanstvo kult³, ki je nastal v 30-ih letih 20. stoletja in je znan po svoji grobi in včasih celo nasilni retoriki do belcev. Njegovi pripadniki so (za čas Selassiejevega življenja) verjeli, da je Haile Selassie, imenovan tudi Ras Tafari, sicer pa etiopski vladar, živi bog oz. reinkarnacija Jezusa Kristusa. Ker naj ne bi bilo prihodnosti za črnce v svetu belcev, rastafarijanci (imenovani tudi preprosto raste) stremijo k vrnitvi v njihovo prvotno domovino Afriko oz. bolj natančno Etiopijo. V rastafarijanstvu za glavnega utemeljitelja gibanja in neke vrste preroka velja Marcus Garvey, katerega naj bi med ljudi poslal Ras Tafari osebno. Garvey je bil znan kot velik zagovornik vrnitve črncev v Afriko, glasno so odmevali njegovi slogani, med drugim »Afrika Afričanom – doma in v svetu«.

S teološkega vidika je rastafarijanstvo zanimivo tudi zato, ker kljub temu da v svojem glavnem sporočilu poziva k vrnitvi v Afriko in k oživitvi afriške kulture, nima temeljev v afriških religijah niti ni »posvojilo« veliko drugih afriških elementov. Gre za religijo, ki ima temelje v protestantizmu (celo več kot v katolicizmu) in kot temeljno knjigo tudi sprejema biblijo, o kateri rastafarijanci pogosto dolgo diskutirajo. Gre za monoteistično verovanje, ki zavrača institucionalno hierarhijo in »duhove prednikov«, namesto tega pa je razvilo koncept »skupnosti prerokov«. Sporočilo gibanja se večinoma prenaša ustno, pomembno vlogo v

³ Kot razlaga Črnič (2012, 31–36), obstajajo različne definicije besede kult. Z besedo kult, poleg besede sekta, označujemo množico religijskih skupin, ki so začele nastajati ob prehodu v 20. stoletje. Oba termina sta pogosto označena slabšalno, po eni izmed definicij pa beseda kult pomeni deviantno religijsko organizacijo z inovativnimi verovanji in praksami.

obredju pa ima glasba oz. tolkala, ki spremljajo praktično vsako aktivnost rastafarijancev (Breiner 2001, 30).

Po Simpsonu (1955, 168) so osnovne doktrine rastafarijanstva naslednje:

- a) Ras Tafari (Haile Selassie) dobesedno pomeni »Gospod Jehova« ali »Moč trojice«, Selassie pa, po rastafarijanskem prepričanju, velja za edinega kralja, ki je zasedel Davidov prestol in je tega vreden, vsi ostali kralji bi se mu morali klanjati. Imenovali so ga tudi »Kralj kraljev«, »Lev iz Judovega rodu«, »Davidova korenina/izvor«, »Jah Jah« (kar ima verjetno korenine v besedi Jahve) ipd. Navdih za to rastafarijanstvo črpa iz biblije;
- b) Haile Selassie naj bi veljal za nepremagljivega, edini naj bi celo lahko nadzoroval atomsko bombo. Dokaz za to naj bi bila Selassiejeva fotografija, na kateri z eno nogo stoji na neeksplozirani bombi, posneta v času italijanske invazije v Etiopiji;
- c) vsi črnici so po rastafarijanskem prepričanju Etiopijci, Jamajčani pa reinkarnacija Hebrejcev. Bog naj bi bil črn in prav tako Jezus ter kralj Salomon. Življenje na zahodu naj bi predstavljalo kazen za pretekle grehe, vendar naj bi črnici pokoro odslužili in tako je prišel čas, da se vrnejo domov;
- d) rastafarijanci zavračajo idejo o bogu kot duhu v nebesih, saj naj ne bi obstajalo dovolj dokazov o tem. Zato je Ras Tafari reinkarnacija boga in
- e) edina prava nebesa se nahajajo v Afriki oz. Etiopiji, saj naj bi bilo zahodno pojmovanje nebes izmišljotina belcev, da bi zavedli črnice z idejo o življenju po smrti.

Rastafarijanci se torej podobno kot biblijski Judi vidijo v vlogi izbranega božjega ljudstva, ki se bo vrnilo v obljubljeni deželo, imenovano *Sion*. Svet, v katerega jih je pred leti pripeljal beli človek, v katerem sedaj živijo in iz katerega si tako močno želijo oditi, pa imenujejo *Babilon* in velja za zatiralski sistem. Med pomembne simbole rastafarijanstva spadajo tudi dolgi snopi las, tako imenovani dreadlocks ali krajše dreads, in duhovna uporaba marihuane oz. ganje (Singh 2004, 21, 27–28). Ljudje na Jamajki so se na rastafarijanstvo zelo dobro odzvali in gibanje je začelo hitro rasti, leta 1977 naj bi imelo približno že 75.000 članov. Enega od razlogov za hitro rast članstva lahko pripišemo tudi *reggae* glasbi, skozi katero se je rastafarijanstvo močno populariziralo in je še danes prepoznavno skozi popularno kulturo, ki jo *reggae* predstavlja. Pesmi v tej zvrsti glasbe imajo pogosto rastafarijansko tematiko, eden pomembnejših glasbenikov, ki je ponesel *reggae* v svet, pa je Bob Marley (King in Jensen 1989, 17–18).

3 Izvor rastafarijanstva

O nastanku rastafarijanstva je bilo nekaj že povedanega, v nadaljevanju pa bom bolj natančno predstavil različne aspekte, iz katerih se je razvilo gibanje, ki ga v takšni obliki danes poznamo pod imenom rastafarijanstvo.

3.1 Sionizem in teritorializem

Kot je že bilo omenjeno, se rastafarijanstvo v veliki meri nanaša oz. izvira iz judovsko-krščanske tradicije in iz besedil svetega pisma oz. biblije. Eden izmed pomembnejših elementov se imenuje sionizem⁴, ta ideja pa je (v primeru rastafarijanstva) tesno povezana s panafrikanizmom in etiopijanizmom. Kot pravi ameriški rabin in sionist Pereira Mendes (1898, 201), je bistvo sionizma sestavljeno iz treh pomembnih predpostavk, in te so religija, ideali in usoda. Ti trije elementi naj bi povzemali biblične ideale, kot so: univerzalna ljubezen, sreča, mir, ponižnost, pravica in bratstvo. Sionizem naj bi s seboj prinesel tudi (naj)boljše sisteme vladanja, družbe in izobrazbe. Mendes tudi govori o nastanku države v obljubljeni deželi, kjer se bodo tudi Židje počutili doma in kjer bodo vsi ljudje enaki in svobodni, novonastala država pa naj ne bi ponavljala napak nekaterih ostalih držav, kot so Francija Španija idr. Po Kleinu (2005, 239) je cilj sionizma nastanek judovske države, za ta cilj pa je potreben obstoj Judov. In sionizem na tem mestu postavi princip, da judovstvo ni samo religija, ampak tudi narod.

Judje so veljali za narod že v biblijskih časih. Velik pomen v snovanju današnje države Izraela in posrednega vpliva na rastafarijanstvo pa se skriva v drugi Mojzesovi knjigi, ki je del Svetega pisma stare in nove zaveze (v nadaljevanju Sveto pismo), imenovani Exodus (»Odhod«). Knjiga opisuje življenje Izraelcev v antičnem Egiptu, kjer so se naselili ob koncu prve Mojzesove knjige, imenovane Geneza. Vendar so se Izraelci v Egiptu tako namnožili, da so se Egipčani ustrašili njihove številčnosti in jih začeli vedno bolj zatirati. Prišlo je celo tako daleč, da je faraon izdal ukaz, po katerem je bilo potrebno usmrtiti vse novorojene dečke. Neka ženska se je zbala za svojega novorojenega sina in ga dala v košaro, katero je poslala po reki navzdol. Košara nato po naključju pristane v rokah faraonove hčere, njej se otrok zasmili, ga vzame pod svoje okrilje in ga poimenuje Mojzes. Mojzes sprva odrasča na egipčanskem

⁴ Slovar slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) pravi, da je sionizem gibanje med Židi za obnovitev samostojne države v Palestini, v slabšalnem pomenu pa gre za nacionalistično gibanje za uveljavljanje židovstva (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>).

dvoru, od tam pa pobegne zaradi umora Egipčana (ki se je fizično znašal nad Hebrejcem oz. Judom) in se pozneje naseli pri nekem madianskem duhovniku, ki mu da eno izmed svojih hčera v zamož (Sveto pismo 1995, 59–63 / 1 Mz 50, 2 Mz 1–3).

Medtem pa je umrl egipčanski vladar, zaradi česar sta bila trpljenje in tlaka Izraelcev vse hujša. Zaradi tega se je bog odločil, da jim pomaga. V podobi gorečega grma spregovori z Mojzesom in ga izbere za njegovega odposlanca, za vodjo, ki bo popeljal Izraelce iz Egipta. Mojzesa nagovori z besedami: »Dobro sem videl stisko tvojega ljudstva v Egiptu in slišal njegovo vpitje zaradi priganjačev; da, poznam njegove bolečine. Zato sem stopil dol, da ga rešim iz rok Egipčanov in ga popeljem iz te dežele v dobro in prostrano deželo, v deželo, v kateri teče mleko in med /.../. Pošljem te k faraonu, da izpelješ moje ljudstvo, Izraelove sinove iz Egipta« (Sveto pismo 1995, 64/2 Mz 3). S tem se začne boj za osvoboditev Izraelcev, izbranega ljudstva od boga⁵, in njihova pot v obljubljeni deželo, ki jo danes poznamo kot Izrael.⁶

Exodus nadalje govori o vseh težavah, s katerimi so se Judje soočali ob svojem odhodu iz Egipta, vendar jim vseskozi bog (imenovan tudi Jahve) stoji ob strani in jih varuje z različnimi čudeži (med drugim nad Egipt pošlje razne nadloge (žabe, komarji, muhe, kuga ...), med begom pa tudi razmakne Rdeče morje). Pomemben je tudi postanek pri gori Sinaj, ki velja za sveto goro, saj je na njej bog Mojzesu razodel deset zapovedi, po katerih naj Judje živijo (Sveto pismo 1995, 77–97/2 Mz 16–36). Vse to je še bolj krepilo vero v njihovo izbranost z božje strani in pravico do bivanja v obljubljeni deželi, katero na koncu tudi poselijo, pot do nje pa si utirajo tudi z vojskovanjem (Smrke 2000, 176–177).

Hkrati s sionizmom se je pojavil tudi teritorializem, ki zagovarja tezo »naše, svoje zemlje«, ki bi bila neodvisna oz. avtonomna. Teritorializem trdi, da je lastna (židovska) država potrebna zato, da bi se vanjo lahko naselili tisti Židi, ki niso dobro sprejeti v svojih državah oz. tam ne morejo ostati. V tej novonastali državi bi bila večinska populacija židovska, za dosego cilja, tj. njenega nastanka, pa naj bi lobirali vsi Židi (ki lahko) pri svojih vladah in različnih organizacijah. Nova država bi tudi zaščitila židovstvo in prelivanje krvi, ki so ga bili Židi deležni marsikje po svetu. Teritorializem podpira ustanovitev židovske države, vendar za razliko od sionizma nima specifične lokacije. Prav tako ima teritorializem tudi občutno manj

⁵ Zavezo je bog sklenil z Izraelci (Abrahamom, Izakom in Jakobom) v prvi Mojzesovi knjigi (Sveto pismo 1995, 64), ta božja obljuba velja za brezpogojno in večno (Aldrovandi 2011, 117), zavezo pa simbolizira tudi obrezovanje penisov (Smrke 2000, 173).

⁶ Na tem mestu bi omenil, da je sionizem kot tak v Izraelu živ še danes, saj Judje še vedno verjamejo, da gre za sveto njim obljubljeni deželo, to je tudi eden izmed razlogov za konflikt s Palestinci (Aldrovandi 2011, 124).

privržencev kot sionizem, vseeno pa ti dve ideji hodita z roko v roki (Alroey 2011, 1–3 , 9–10).

Zaradi zgodovinskih razlogov so bili Judje razseljeni po vsem svetu in niso uspeli vzpostaviti lastne avtonomne države. Kljub razkropljenosti so uspeli ohraniti narodno zavest in svoje običaje ter jezik. Sčasoma so ti dejavniki razvili idejo o lastni državi, večina pa se je strinjala, da mora biti to dežela, ki je že v preteklosti veljala za »obljubljeno«. To povzroči potrebo po »vrnitvi domov« in ta ideja je še danes zelo živa v židovskem svetu, kot tako pa so jo prevzele tudi nekatere druge ideje in gibanja, med njimi tudi tiste, ki predstavljajo osnovo rastafarijanstva.

3.2 Etiopijanizem, panafricanizem

Eno izmed gibanj, ki ima določene karakteristike sionizma in predstavlja ogrodje rastafarijanstva, poznamo pod imenom etiopijanizem. Gre za podobno doktrino kot pri judovstvu, saj je glavni cilj tega gibanja združitev vseh črncev in dvig njihove morale, ki je bila med Afroameričani precej nizka, ter vrnitev v obljubljeni deželo (Dagnini 2008, 198). Campbell (2007, 47) pravi, da so rastafarijanci dediči tradicije, ki je našla in povzdignila pozitivne stvari afriške preteklosti v svetu, ki ga obvladujejo belci. Kot posledica suženjstva, rasne diskriminacije in evropskega deljenja Afrike so se začeli pojavljati različni slogani (npr. »Afrika Afričanom«), vedno bolj pa so začeli postajati vidni biblični ideali (še posebej osvoboditev in odrešitev), vera v neodvisnost afriških držav in črncev od belcev na splošno ter spoštovanje človekovih pravic oz. enakost vseh ljudi. Sčasoma se je etiopijanizem oz. etiopijski koncept spremenil v stalno oznako za črnce ali celotno Afriko. Kasneje se je ime Etiopija začelo nanašati le na specifično geografsko območje, ki je bilo do tedaj znano kot Abesinija (Metaferia 1995, 301).

Zakaj ravno Etiopija? Etiopija predstavlja enega izmed pomembnejših bibličnih centrov (poleg Jordanije, Sirije, Egipta in Palestine), Evropejci pa so stoletja s tem terminom označevali celotno Afriko. Do prelomnih dogodkov je prišlo ob koncu 19. stoletja, ko se je Etiopija (takratna Abesinija) uspešno obranila pred evropskimi kolonizatorji oz. Italijani. Ta novica je vznemirila črnce v obeh Amerikah, saj se je slišalo skorajda neverjetno, da je afriška država pod vodstvom krščanskega kralja premagala belo vojsko (Campbell 2007, 47–48). Zaradi teh dogodkov so črnci začeli verjeti v odrešitev Afrike, dodaten motiv za to pa so našli v Bibliji, kjer v Knjigi psalmov piše: »Naj pridejo velikaši iz Egipta, Etiopija naj k bogu proži

svoje roke» (Sveto pismo 1995, 544 / Ps 68, 32). To napoved so črnici razumeli kot zavezo med njimi in bogom, ki jih bo odrešil suženjstva in jih bo združil ter vrnil v prvotno domovino. Z etiopijanizmom je za marsikaterega črnca posijal žarek upanja po boljšem življenju, obenem pa so verjeli, da bo bog kaznoval tiste, ki so povzročili to črnsko nesrečo (Metaferia 1995, 302).

Etiopija je postala generična referenca za vse temnopolte ljudi, ki so začeli verjeti v svojo večvrednost v primerjavi z belci in drugimi rasami. Etiopijanizem je začel slaviti črnice in Afriko ter njeno zgodovino, v resnici pa je šlo tudi za močan psihološki vpliv na črnice in njihovo zavest. Zaradi tega lahko tudi trdimo, da je etiopijanizem stimuliral nastanek panafricanizma. Vloga Etiopije in njena zmaga nad belimi osvajalci pa je pomembna tudi zato, ker je bila še vedno edina neodvisna afriška država tistega časa. Formalno neodvisni črnski državi sta sicer bili tudi Liberija in Haiti, vendar sta bili ekonomsko povsem odvisni od ZDA in njenih multinacionalk. Na drugi strani je Etiopija simbolizirala edino črnsko državo, ki se je uspešno upirala evropskemu in ameriškemu kulturnemu in političnemu modelu. Zmaga nad Italijani pa je popularnost med črnici, kot rečeno, le še povečala, dvignila pa se je tudi vera v to, da se lahko afriška država uspešno sooči z evropskimi silami. Zaradi vsega tega je Etiopija med črnici postala simbol neodvisnosti in upora proti kolonializmu, s tem pa se je dvignila črnska zavest in tudi črnski nacionalizem (Metaferia 1995, 302–304).

Tovrstna »črnska revolucija« pa se je razširila tudi na duhovni nivo, saj so se črnici želeli osvoboditi tudi na tem področju. V belski terminologiji je bil namreč bog bel in hudič črn, črnici pa so videli hudiča v belem človeku in so zato razglasili neodvisnost tudi na tem področju. Etiopijanizem pa je bil povzdignjen tudi na drugih področjih, med drugim v poeziji. Seveda pa vse to dogajanje ni ugajalo belcem, ki so se čutili ogrožene in so vse skupaj razumeli kot »upor poti belskemu vodenju«. Belci so etiopijanizem videli kot zaroto, katere namen je bilo končanje belske nadvlade v Afriki. Še posebej so se zbal belci v Južni Afriki, ki so v tej državi živeli v veliki manjšini (Campbell 2007, 49; Metaferia 1995, 304–305).

Lahko rečemo, da etiopijanizem predstavlja izraz nezadovoljstva nad rasno rasklojenostjo in socialnimi razlikami, obenem pa zahteva enakost in spoštovanje ljudi temne polti. Etiopijanizem je prikazal, kako nepošten je bil tedanji način življenja in je predstavljal močno spodbudo k uporabi proti družbeni neenakosti, rasni diskriminaciji in kolonialni dominaciji (Metaferia 1995, 305).

Kot rečeno, je etiopijanizem stimuliral nastanek panafricanizma, ki je prevzel logiko etiopijanizma, hkrati pa zastopa prepričanje v skupno zgodovinsko, rasno in izkustveno ozadje, ki naj bi si ga delili vsi temnopolti. In ta globalna rasna identiteta presega teritorialne

in politične meje ter združuje vse črnce iz celega sveta (Metaferia 1995, 300). Panafrikanizem naj bi torej združeval ljudi in države na afriški celini in zakril razlike med njimi, saj naj bi le-te bile med Afričane vrinjene s strani Evropejcev. V ta namen so tudi potekali različni kongresi, na katerih so razpravljali o ideji »celinske enotnosti« in Afriki kot skupni domovini vseh črncev. To je na afriški celini vzpodbudilo regionalno sodelovanje med državami, ki je v postkolonialni Afriki prisotno še danes (Bonchuk Omang 2012, 234).

Bogues (2011, 486) pravi, da je panafrikanizem težko definirati ter da obstaja vsaj osem različnih definicij, ki poskušajo ta pojem pojasniti. Po njegovem naj bi šlo za bolj ali manj točne definicije, ki pa so nastale v določenem prostoru in času in so zato tudi na nek način specifične. Kljub temu je Bogues povzel tri glavne politične ideje, ki jih panafrikanizem predstavlja: a) kolonialno izkoriščanje in dominacija Afrike se mora končati, b) Afričani in ostali ljudje afriškega izvora si delijo skupno usodo in c) Afrika si mora pridobiti politično svobodo. Kljub temu da so to trije glavni cilji omenjenega gibanja, panafrikanizem kot tak še zdaleč ni bilo homogeno gibanje.

Lahko trdimo, da so imele vse oblike panafrikanizma korenine v nacionalizmu, vendar v tem primeru govorimo o mednarodnem nacionalizmu. Gre za fenomen, ki ne pozna državnih meja in združuje vse temnopolte ljudi. Zaradi tovrstnega tipa nadnacionalnega nacionalizma je panafrikanizem postal organski del črnkega nacionalizma, katerega imenujejo tudi »namišljen« nacionalizem. Tovrstna oblika nacionalizma se lahko enostavno premika iz kulturnega v politični nacionalizem. Politični nacionalizem je sestavljen iz dveh trditev; iz obstoja suverene nacionalne države (že obstoječe ali v nastajanju) in političnih ter kulturnih identitet tega posameznega naroda. Zaradi črncev v diaspori⁷ se panafrikanizem izraža kot politični nacionalizem in s tem odpira tradicionalne teze političnega nacionalizma. To pomeni, da bi morali panafrikanizem obravnavati kot zavest in ideologijo, sestavljeno iz različnih političnih idej, s katerimi želijo Afričani ne le zgraditi identiteto, temveč tudi politični program, s katerim bi končali belo dominacijo v različnih delih sveta (Bogues 2011, 487).

Med prve vidnejše podpornike panafrikanizma štejemo dr. Roberta Lova in Marcusa Garveya, do prvega kongresa pa je prišlo leta 1900 v Londonu (kasneje so kongresi v Londonu potekali še v letih 1921 in 1923, odvili pa so se tudi v Parizu (1919), New Yorku (1927) in Manchesteru leta 1945). To se je zgodilo kmalu potem, ko je DuBois razglasil, da bo v 20. stoletju še vedno glavni problem razlikovanje ljudi na podlagi barve kože. Kongresi so

⁷ Po SSKJ diaspora pomeni narodnostno ali versko skupnost, ki živi raztresena na ozemlju druge narodnosti ali vere (<http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html>).

potekali vse do leta 1945, služili pa so kot neke vrste koordinacijski in posvetovalni sestanki, na katerih so obravnavali probleme, s katerimi so se soočali črnici po svetu, predvsem tisti na Zahodu. Bili so odgovor črncev na zatiranje belcev, ki se je dogajalo na vseh nivojih. Na kongresih so poskušali dvigniti črnsko zavest in dokazati, da ima tudi Afrika bogato zgodovino, poseben poudarek pa je bil na afriški umetnosti in kulturi. Pokazati so želeli tudi vpliv afriške kulture na celotno človeštvo, ki po njihovem mnenju ni bil nezanemarljiv. Črnici iz Severne Amerike so se prav tako borili za to, da bi osvobodili njihove »brate«, ki so še vedno živeli v kolonizirani Afriki. To je bila posledica globoke ukoreninjenosti ideje, ki je imela vedno več podpornikov, ki so želeli svojo dejavnost tudi na nek način institucionalizirati. V ta namen je bila ustanovljena Organizacija afriške enotnosti (OAE), logična posledica ideje panafricanizma (Campbell 2007, 50–52, Metaferia 1995, 301).

Idejo, ki se je predstavila z etiopijanizmom in je bila svetu lansirana s panafricanizmom, so povzeli tudi rastafarijanci. Za večino rastafarijancev je vrnitev v obljubljeni deželo Etiopijo izpolnitev tisočletnih prerokb in vidijo nujno v tem, da se vrnejo v Afriko, medtem ko drugi vidijo to le kot stanje duha. Afrika je za njih pozitivno stanje, ki vsebuje ponos, skupnost, dobrodelnost in vedrost. Vseeno pa naj bi se po nekaterih ocenah kar 50 % vseh rastafarijancev držalo načela, da je vrnitev v Etiopijo neizbežen del, ki bo z božjo intervencijo prinesel ljudem veselje in srečo (White 2007, 678–680). Medtem ko so črnici v diaspori uporabljali Etiopijo za simbol upora in identitete, se je država Etiopija borila za ohranitev lastne politične neodvisnosti, ki je predstavljala prioriteto etiopskih voditeljev skozi več stoletij. Nekateri voditelji so celo spodbujali potomce sužnjev, naj se vrnejo »domov« in veliko od njih se je dejansko odločilo za delo in življenje v Etiopiji. Tako je afriška država pridobila mnogo izkušenih inženirjev, učiteljev, zdravnikov idr., ki so se odzvali »vabilu«. Etiopija je na ta način sčasoma postala privlačna država za črne nacionaliste, hkrati pa je izzvala veliko zanimanja med črnimi Judi, ki so sebe videli kot edine prave Izraelce in Etiopijo kot svojo domovino (Metaferia 1995, 309–310).

Med črnici so se z dvigom samozavesti začele pojavljati različne ideje, nekatere med njimi so bile pozitivne, spet druge negativne, realizirale pa so se sprva skozi etiopijanizem in panafricanizem, kasneje pa jih je prevzelo tudi rastafarijanstvo. Na ta način so se te ideje predstavile svetu kot globalen izraz črncev. Kljub temu da so bile te ideje jasno izražene in dobro zastavljene, pa so jim nov zanos, predvsem pa političen pomen v obliki največjega masovnega črnkega gibanja, dali garveyisti. Marcus Garvey je bil namreč najbolj zaslužen za to, da se je dvignila rasna zavest v boju za svobodo, garvejizem pa predstavlja kontinuiteto med etiopijanizmom in rastafarijanstvom (Campbell 2007, 53).

3.3 Marcus Garvey in garvejizem – mož, ki je ozavestil množice

Pomembna figura pri nastanku panafricanizma je torej Marcus Garvey, ki velja za vodilnega panafricanista v 20. stoletju. Njegov projekt je bil sestavljen iz treh glavnih točk: a) splošno priznanje in uveljavitev teze, da so vsi črnci, ki živijo na zahodni polobli oz. v Amerikah (potomci sužnjev) in črnci v Afriki medsebojno povezani, njihovo število naj bi v svetovnem merilu znašalo skupaj več kot 400 milijonov (Garvey je pogosto uporabljal besedno zvezo »Afričani doma in v tujini«), b) ovrednotenje in priznanje Afrike kot zibelke prvih visokih civilizacij, kar naj bi kronološko potisnilo Afričane pred Evropejce, na to zapuščino pa bi morali biti po njegovem črnci ponosni, hkrati pa bi jim to dalo vzpodbudo za prihodnost in c) ustanovitev gibanja, imenovanega »Back to Africa« oz. »Vrnitev v Afriko«, ki bi združilo vse znanstvenike, zdravnike, učitelje in inženirje, skratka izobražene in izurjene ljudi črne rase, ki bi se skupaj lotili težke in naporene naloge; združitve celotne Afrike in krepitev njenega ekonomskega blagostanja in družbenega razvoja. Navdahnjen z judovskim sionističnim gibanjem je v tem videl sebe in svoje gibanje kot del večje slike, v kateri bi se večje mase ljudi (med drugimi tudi Irci, Indijci in Kitajci) borile za osvoboditev izpod evropske nadvlade in kolonializma. Ti cilji so imeli zelo močan vpliv na črnsko prebivalstvo po vsem svetu, saj so ti ljudje prvič začutili, da so lahko ponosni na to, kar so, saj so bili do tedaj žrtve rasizma in raznoraznih ponižanj (Chevannes 2011, 565–566).

Vrnitev v domovino in njen mednarodni vzpon je bila torej osrednja tema Garvejevega sporočila (kot je bila tudi osrednje sporočilo panafricanizma). Garveyev boj in gibanje imenujemo tudi garvejizem. Kot pravi Daniels v Hill (1995, 242)⁸, je garvejizem nova doktrina z daljnosežnimi posledicami in velikimi upi za vso črno raso. Garvejizem naj bi dvignil črnsko raso zavest in učil, da so se črnci rodili svobodni in ne kot sužnji in služabniki. Singh (2004, 22) meni, da je Garvey ponovno obudil idejo in občutek črncev za »kolektivno preteklost« in »kolektiven spomin«. S tem je začel rekonstrukcijo črnske skupnosti in etničnega ponosa z emancipacijo na različnih področjih: kulturnem, političnem, ekonomskem in duhovnem. Ravno Garvey je začel z rasno mobilizacijo, ki se je kasneje institucionalizirala v organizaciji UNIA. Garvejizem je torej v bistvu povzel temeljne elemente etiopijanizma in panafricanizma in jih začel predstavljati črncem ter jih s tem tudi ozaveščati o tem, da niso rojeni kot sluge ter da so enakopravni vsem ljudem, tudi belcem.

⁸ Hill, Robret A., ur. 1995. *The Marcus Garvey and UNIA Papers, Africa for the Africans, June 1921– December 1922*. Los Angeles: UCLA Press. V Lewis (2011, 478).

Marcus Garvey je bil rojen na Jamajki 17. avgusta 1887 v okolju, kjer je bila barva kože zelo pomembna. Imel je otroštvo povprečnega črnega dečka tistega časa; pridobil je osnovno izobrazbo in se pripravljalo na delo pozneje v življenju. Pri 14-ih se je preselil v prestolnico Kingston (do takrat je živel v župniji St. Ann na Jamajki), da bi tam služil kot vajenec. Zaradi tipa vajeništva, ki je izhajal še iz suženjskih časov, so se vajenci učili predvsem obrtniških spretnosti in tako je bil Garvey pri 18-ih letih že mojster tiskanja. Kmalu se je preselil v Srednjo Ameriko, kjer je zaradi svojega tiskarskega znanja začel delati kot novinar. Tam je spoznal nove načine in razsežnosti izkoriščanja črncev. Zaradi tega je začel pozivati k izboljšanju delovnih pogojev za črnce in k dvigu njihovih plač. Po obdobju v Srednji Ameriki se je za kratek čas vrnil na Jamajko, od tam pa je še istega leta (1912) odpotoval v Anglijo. Prav tam se je spoznal s panafricanizmom in idejami, ki jih je le-ta predstavljal. V Londonu si je ustvaril tudi sliko o življenju črncev v Angliji in bil razočaran nad bednimi pogoji, v katerih so živeli (Campbell 2007, 54).

Leta 1914 se je, malo pred izbruhom 1. svetovne vojne, vrnil na Jamajko, kjer je ustanovil organizacijo z imenom UNIA (Universal Negro Improvement Association), katere glavni cilj je bil ustanoviti ločen, a vseeno enakovreden izobraževalni sistem za črne Jamajčane. Menil je namreč, da bo izobrazba izdatno pripomogla k osvoboditvi črncev, saj naj bi skozi izobrazbo ljudje razvili oz. dvignili svojo črnsko zavest in posledično dosegli politično, ekonomsko in kulturno neodvisnost (Dagnini 2008, 199). Kot aktivist se je udeleževal dogodkov v različnih delih sveta, med drugim tudi v Evropi in Srednji Ameriki, leta 1916 pa je zapustil Jamajko in se odpravil v ZDA, kjer sta njegovo delo in gibanje močno odmevala. To je omogočilo njegovemu gibanju mednarodni vzpon, kmalu pa je dobil privrženca po celem svetu, ki so zagovarjali in širili njegove ideje (Lewis 2011, 476). Ravno v ZDA je Garvey s svojim gibanjem naletel na pozitiven odziv črncev, ker je v tistem času prevladovalo veliko izkoriščanje temnopoltih na delovnih mestih (kjer so črncci delali precej pod ceno). Vsi ostali imigranti (Italijani, Irci, Poljaki ...) so se do njih obnašali zadržano in so imeli o črnccih različne predsodke, nezanemarljiva pa je bila tudi dejavnost organizacije Ku Klux Klan. V tem času so se črncci začeli prebujati in zavzemati za svoje pravice, razvila pa se je tudi črnska zavest. Tako je UNIA spisala tudi *Deklaracijo pravic črnškega ljudstva (Declaration of the Rights of the Negro People)*, v kateri so se črncci zavzeli za enake pravice in konec rasizma. Organizacija je rasla in kmalu je imela podružnice v 38 zveznih državah po ZDA, prav tako pa ni ostalo brez podružnice nobeno področje z večjim številom črnške populacije. Vseeno so bile le-te najmočnejše na Karibih (tam je izstopala Kuba), Južni Afriki ter Kanadi, Avstraliji in Evropi (Campbell 2007, 55–58). Garvey je s svojo organizacijo vznemiril in pridobil moč

nad milijoni ljudi, tako v novem kot v starem svetu, hkrati pa je tudi pridobil pozornost belih vlad in v njih sprožil nelagodje. Njegova popularnost med črnskim prebivalstvom se je še povečala, ko je bil zaprt zaradi prevare leta 1925. Po prestani zaporni kazni je bil leta 1927 deportiran nazaj na Jamajko, kjer je nadaljeval s svojim delom, vendar pa je v tem času njegovi organizaciji precej padel začetni elan in si ni nikoli več v celoti opomogla (Duffield 1981, 24).

UNIA je izbrala tudi svoje barve, ki še danes sestavljajo precejšnje število afriških državnih zastav, za svoje pa so jih vzeli tudi rastafarijanci. Te barve so: rdeča (simbolizira prelito kri za svobodo), črna (barva ponosne temnopolte rase) in zelena (simbolizira afriško vegetacijo). Gibanje je imelo tudi svoje pesmi in zaradi vse te simbolike in naraščajoče popularnosti so se ga začenjali bati celo rasisti oz. podporniki obstoječega stanja v ZDA, saj je Garvey s svojim gibanjem (garvejizmom) združil črnce različne polti, poklicev in razrednih slojev v borbi za pravičnejše življenje (Campbell 2007, 58–60).

Kljub uspehu pa je bil Garvey deležen tudi mnogih kritik, saj so ga pogosto označevali za črnega rasista, ker je zagovarjal tezo o čistosti tako črne kot bele rase in njuno striktno ločitev, njegovi privrženci pa so se pri uresničevanju svojih idej pogosto zatekali k nasilju, razizmu, nacionalizmu in ksenofobiji. Sporna je bila tudi njegova naklonjenost k nacističnim in fašističnim idejam, med drugim je nekoč zapisal, da upa, da bo črna rasa nekega dne sproducirala svojega Hitlerja (Dagnini 2008, 201–202). In kljub temu da je bil Garvey odličen govorec, novinar (ustanovil je tudi časopis *Negro World – Črnski svet*) in voditelj, so mu mnogi očitali tudi dejstvo, da so bili zanj vsi tisti črnci, ki se niso pridružili njegovemu gibanju, izdajalci (Duffield 1981, 27).

Garveya pa je potrebno omeniti tudi z verskega stališča, saj le-to predstavlja enega od stebrov rastafarijanstva. Garvey je namreč veljal za globokega vernika, sprva je bil član Rimskokatoliške cerkve, kasneje pa je prestopil v Afriško ortodoksno cerkev. Poznan je bil tudi po svojem velikem spoštovanju do biblije, saj se je nanjo pogosto navezoval tudi v svojih govorih. Ena izmed njegovih najbolj znanih izjav, ki se je kasneje izkazala za preroško in ki je postavila temelje rastafarijanstvu, pravi, da bo Etiopija raztegnila svoje roke bogu in da bo tam kronan prvi črnski kralj. Promoviral je črnsko verzijo krščanstva, boga je naslavljajal z »Etiopskim bogom«, svoje trditve pa je podprl s tem, da je bog ustvaril človeka po svoji podobi in ta človek naj bi bil črn, ne bel⁹ (Dagnini 2008, 202–203). Kot zelo pomembna

⁹ Dagnini (2008, 203) Garveyju očita, da je krščanstvo zlorabil za doseganje svojih ciljev, saj, če se je resnično želel vrniti h koreninam, kar naj bi panafrikanizem predstavljal, potem bi se moral h koreninam vrniti tudi na področju spiritualnosti, in to v taki obliki, kot jo je Afrika v preteklosti poznala (npr. vudu), in ne bi smel

napoved pa se je izkazala domnevna izjava, v kateri naj bi dejal, da se bo mesija vrnil na zemljo, da bo osvobodil svoje ljudi, kar se je povezovalo z napovedjo o kronanju Hailea Selassiea za vladarja Etiopije. Kljub temu da danes ni dokazov o tem, da naj bi Garvey to izjavil, se je med pripadniki rastafarijanskega gibanja razširilo prepričanje, da je Garvey prerok, Haile Selassie pa novi mesija oz. reinkarnacija Jezusa Kristusa (Chevannes 2011, 566–566).

3.4 Haile Selassie I oz. Rastafari Makonen – mesija in osvoboditelj

Kot sem že prej omenil, naj bi Marcus Garvey z besedami: »Glejte proti Afriki, tam bo kronan Kralj« ter: »Čas odrešitve je blizu« napovedal kronanje črnkega kralja, ki naj bi veljal za potomca biblijskih kraljev. Med drugim je zapisal: »Pisci psalmov so napovedali, da se bodo iz Egipta in Etiopije pojavili princi, ki bodo raztegnili svoje roke proti Bogu. Brez dvoma je ta čas prišel. /.../ Vzhod je bil skrit več stoletij, toda postopoma se vzpenja, da bo prevzel vodilno vlogo v svetu in sedaj je na naši Črni rasi, da pomaga in na vsak način ponuja roko vladarju Ras Tafariju« (Chevannes 2011, 567; Davidson 2008, 49).

2. novembra 1930 je bil Ras¹⁰ Tafari (rojen leta 1892), vnuk kralja Sahela Selassiea in sin Ras Makonnena, v Etiopiji kronan kot Haile Selassie I¹¹, s čimer je postal 225. v vrsti etiopskih kraljev¹². Pred tem je v Etiopiji 14 let služil kot princ regent, prestolonaslednik pa je postal v času vladavine njegove sestrične Askale Marijam – Zavidu. V otroštvu sta mu kmalu umrla oba starša (mama, ko je bil star nekaj mesecev in oče, ko je bil star 14 let). Izobrazili so ga francoski misijonarji, posledično je govoril tekoče francosko. Pri 14 je postal guverner okraja Gusa Huleta v provinci Harar, pri 18 je bil guverner kulturnega in verskega središča Harar. Sodeloval je v zaroti zoper takratnega cesarja Leg Ijasuja in v spopadu za oblast je pokazal precejšnjo mero sposobnosti in iznajdljivosti. Po strmogljavljenju cesarja je formalno zavladovala Menelikova (bivši cesar in bratranec Tafarijevega očeta) hči Zavidu. Kmalu se je med njima vnel boj za oblast. Zavidu je zbrala okoli sebe »konservativce«, ki so podpirali tedanjo fevdalno ureditev v Etiopiji, Tafariju pa so se pridružili »modernisti«, ki so se

krščanstva samo preusmeriti v afrocentričnem smislu, saj krščanstvo kot tako še vedno predstavlja kolonializem oz. je produkt belcev, proti čemer pa se je Garvey tako zavzeto boril.

¹⁰ Ras je naziv, ki so ga v Etiopiji uporabljali za naslavljanje plemičev, pomenil je enega najvišjih naslovov na etiopskem cesarskem dvoru. Podeljevali so ga najpomembnejšim vojaškim poveljnikom in upraviteljem najpomembnejših provinc (Campbell 2007, 70; Petrič 1988, 30).

¹¹ Šlo naj bi za veličasten in razkošen ceremonial. Za izgled Adis Abebe naj bi skrbelo več deset inženirjev in tehnikov iz Evrope, vse ceste, po katerih je potekal sprevod, pa so bile ovenčane s slavoloki (Petrič 1988, 56).

¹² Odkar je »Salomonska veja« leta 1270 z Jekuno Amlakom na čelu (njemu je sledil vladar Jakbe Sion) prevzela oblast v Etiopiji, se za vladarje te dinastije uporablja tudi izraz »hatse« (Jelenc 1994, 236).

zavzemali za kapitalistični tip lastnine, v Etiopiji pa so želeli uvesti tudi ustavno monarhijo. »Moderniste« so podpirali tudi bogati politični begunci (predvsem iz Grčije, Turčije in Armenije), ki so v Etiopiji odpirali trgovine in obrtne delavnice. Sčasoma je v omenjenem sporu večina podprla Tafarija, ki je Zavidu prevzel vlado leta 1928, dve leti pozneje pa je mu je pripadel tudi cesarski prestol (Campbell 2007, 70; Chevannes 2011, 567; Jelenc 1994, 34–35; Petrič 1988, 55).

Rastafarijanci so razumeli Garveyeve besede dobesedno in so verjeli, da je novi vladar reinkarnacija mesije, se pravi samega Jezusa Kristusa. Kljub temu da Garvey osebno ni videl Selassiea kot reinkarnacijo Kristusa, se je tovrstno razmišljanje začelo vedno bolj prijemat med ljudmi in leta 1934 se je na kongresu UNIE več članov pojavilo v barvah etiopske zastave. Med črnci se je počasi začela povečevati zavest, da njihov kralj ni angleški kralj, temveč etiopski, vedno več črncev pa je za označevanje pripadnikov črne rase začelo uporabljati pojem »Afričani« in »Etiopijci« (zato, ker v Stari zavezi Svetega pisma Afrika kot taka ni omenjena, je pa Etiopija, prav tako so stari Grki imenovali vse ljudi temnejše polti »Etiopijci«¹³) namesto črnci ipd. S tem so namreč želeli povedati, od kod izvirajo in ta oznaka naj bi to poosebljala. Ravno iz te identifikacije (»biti Afričan«) si lahko razlagamo nekatere rastafarijanske prakse in verovanja, še posebej »vrnitev v domovino«. Tukaj se rastafarijanstvo najbolj razlikuje od garveyizma in panafrikanizma, saj zagovarja zgolj moralno vrnitev, ne tudi politične. Vrnitev v domovino je po njihovem pravilna odločitev, ki naj bi popravila napake iz preteklosti (Campbell 2007, 70; Chevannes 2011, 567–568).

Haile Selassie je nekaj mesecev pred kronanjem začel potovati po svetu in s tem ljudi seznanjati, da se bo črn afriški voditelj pridružil mednarodni skupnosti kraljev in kraljic. Kmalu se ga je med novinarji prijel vzdevek »gospod gospodov« in »kralj kraljev«, med črnci pa je močno odmevala novica o afriškem kralju in njegovi vojski, močno pa je bila opažena tudi fotografija, na kateri se eden od naslednikov britanskega prestola (vojvoda Gloucester, kot kralj bolj znan kot Jurij VI.) klanja etiopskemu kralju (Campbell 2007, 70).

Ravno v času, ko je Selassie v Etiopiji začel proces modernizacije države in ko je bil hkrati istočasno s strani črncev razglašen za »vodjo upora črncev proti belcem«, je prišlo do italijanske invazije v Etiopiji. Po mnenju mnogih naj bi šlo za enega izmed najbolj »žalostnih dogodkov« med obema vojnoma, spor pa je sprožil italijanski fašistični voditelj Benito Mussolini. Slednji si je po prihodu na oblast med drugim tudi zadal, da se bo maščeval za sramotni poraz italijanske vojske iz leta 1896 (tisti poraz, ki je na drugi strani črncem po vsem

¹³ Izraz Etiopijec naj bi v grščini pomenil »človek ožganega obraza« (Ferfila 2011, 105).

svetu vlil toliko prepotrebne samozavesti). Za Mussolinija je Etiopija (takratna Abesinija) postala zanimiva leta 1924, ko je bil Haile Selassie na državniškem obisku v Rimu. Državi sta sicer štiri leta pozneje podpisali pogodbo o prijateljstvu, spravi in poravnavi, obenem pa so Italijani začeli krepiti italijanske sile v Eritreji – na severu Etiopije. Konec novembra leta 1934 je 100 km znotraj etiopskega ozemlja tudi prišlo do konflikta med italijanskimi in etiopskimi vojaki, kar je pripeljalo do spopada v začetku decembra. Italijanska vlada je tako poslala ultimatum, vendar ga je Etiopija zaradi (po njihovem) nesprejemljivih zahtev¹⁴ zavrnila. Hkrati so Afričani tudi zaprosili za mednarodno pomoč oz. posredovanje pri mirni rešitvi spora, pri tem pa so se sklicevali na pogodbo med Italijo in Etiopijo iz leta 1928. Mussolini je tovrstne predloge zavrnil in se začel okrepljeno pripravljati na vojno, vplivni evropski sili (Velika Britanija (VB) in Francija) pa sta navzven kazali nevtralno pozicijo, češ da zagovarjata mirno reševanje sporov, v resnici pa sta se dogovorili, da se ne bosta vmešavali v to vojno (Campbell 2007, 73; Ferfila 2011, 91–93).

3. oktobra 1935 pa je, brez vojne napovedi, prišlo do italijanske invazije. V času napada je bila Etiopija brez modernega gospodarstva in posledično tudi vojske. Italija na drugi strani pa je bila industrijsko razvita država, ki je večino orožja lahko proizvajala sama in ni bila odvisna od drugih, tako kot Etiopija. Posledično so imeli Italijani več kot očitno premoč tako na kopnem kot v zraku. V začetku maja 1936 so bili italijanski vojaki že pred Adis Abebo, glavnim mestom Etiopije, Haile Selassie pa je tri dni pred njihovim prihodom zbežal najprej v Ženevo na zasedanje Lige narodov¹⁵ in kasneje v London, kjer je dobil politični azil. Etiopijci so se zorganizirali v gverilskem boju proti okupatorju, leta 1941 pa so jim na pomoč priskočili tudi Britanci, saj so ugotovili, da italijanska zasedba ogroža njihove interese in delovanje na afriški celini. Borcem se je pridružil tudi sam cesar, ki je aktivno vodil vojake in sodeloval v spopadih. V prestolnico je vkorakal v začetku maja 1941 (pet let po italijanskem zavzetju prestolnice), dežela pa je bila dokončno osvobojena konec novembra istega leta. V vojni je umrlo 1.000.000 Etiopijcev. Mnogi pravijo, da se je 2. svetovna vojna začela s spopadom v Etiopiji in da je bila posledično Etiopija tudi prva osvobojena država (Ferfila 2011, 92–96; Jelenc 1994, 35).

Vojna v Etiopiji pa je močno odmevala med črnci v Amerikah. Italijanska invazija in okupacija se je znašla na naslovnih straneh časopisov na Jamajki. Pisci člankov so ogorčeno pisali o uporabi najmodernejšega in najsmrtonosnejšega orožja, ki ga je med vojno uporabljala Italija,

¹⁴ Italija je od Etiopije zahtevala plačilo odškodnine zaradi oboroženega napada na italijanske vojake ter priznanje italijanske zasedbe dela etiopskega ozemlja (Ferfila 2011, 92).

¹⁵ V Ženevi je imel cesar Selassie tudi znameniti govor, v katerem je svetovne voditelje prosil za pomoč, vendar so bile njegove prošnje preslišane (Ferfila 2011, 94–95).

ter o ustanovitvi koncentracijskih taborišč (ki so se kasneje med drugo svetovno vojno razpasla tudi po Evropi). Mnogi črnci so si vojno razlagali kot rasno vojno, še posebej zato, ker ostale evropske države nanjo sprva niso reagirale. Iz teh razlogov so se mnogi črnci iz različnih delov sveta prostovoljno javili za boj v Etiopiji, obramba te afriške države pa je za njih pomenila obrambo afriškega ponosa. Pojavljale so se celo izjave, da je »dolžnost vsakega temnopoltega moškega in ženske ta, da maksimalno materialno in moralno poskuša pomagati ljudem v Etiopiji«. Pomoč Etiopiji so zahtevali črnci iz celega sveta; ZDA, Jamajke, VB, Južne Afrike ... Medtem pa so rastafarijanci razvili teorijo o nepremagljivosti cesarja Selassieja, podlago za to pa so dobili s slike, na kateri »hatse« stoji z eno nogo na neeksplozirani bombi. Za italijansko invazijo pa so okrivili kolonizatorje in katoliško cerkev, saj naj bi papež osebno blagoslovil Mussolinija (Campbell 2007, 73–74).

Po vrnitvi v domovino in ponovnem prevzemu oblasti je Haile Selassie bistveno spremenil razvojno politiko svoje države. Izboljšal je infrastrukturo ter hkrati razvijal kmetijstvo, industrijo in rudarstvo, relativno pozno je odpravil suženjstvo, v času njegove vladavine pa se je izboljšal zdravstveni in izobraževalni sektor (gradnja bolnic, univerz in drugih pomembnih objektov in ustanov, značilnih za »moderno« državo). Etiopijo je odprl tujim vplivom, kapitalu in strokovnjakom. Skušal je uveljaviti centralizirano državno (cesarsko) oblast, saj je s tem želel zmanjšati vpliv lokalnih veljakov in velikašev. Vzpostavil je, za afriške razmere, zelo solidno (moderno) vojsko in kmalu po kronanju razglasil prvo ustavo (kateri je kasneje sledila še ena). S svojimi govori v Društvu narodov in kasnejšo aktivno vlogo v spopadih med vojno v Etiopiji si je pridobil ugled borca za svobodo in neodvisnost. Ta ugled pa je bolj užival v tujini kot pa doma, kjer so mu mnogi zamerili beg v tujino ob italijanski invaziji (Petrič 1988, 56–57).

Haile Selassie pa je bil deležen tudi mnogih kritik. Kljub opaznemu napredku (Etiopija se je končno začela »razvijati«) mu ni uspelo odpraviti vseh socialnih krivic (veliko prebivalcev je še vedno živelo na robu revščine in v lakoti), deležen pa je bil tudi očitkov, da mu ni uspelo odpraviti ustavne monarhije ter premagati pogansko-krščansko-muslimanskih trenj. Očitani so mu tudi življenje na veliki nogi, zatiranje lastnega ljudstva, vladanja s pomočjo vojske ter številne politične zapornike. Pojavilo se je več uporov proti Selassieju, kateremu je uspelo zatreti vse po vrsti, dokler se mu ni uprla skupina upornikov, imenovana »derg«, ki je bila sestavljena iz vojaških častnikov. Cesarju se je tako uprla njegova vojska, kateri je tako zavzeto zaupal. Aretirali so ga leta 1974, ko je bil star 82 let in precej bolan. Do aretacije je prišlo po večtedenskih napadih na cesarja v tisku ter nacionalizaciji njegovih palač in zasebnega premoženja. Očitano se mu je, da ima skrivne rezerve denarja v švicarskih bankah,

medtem ko njegov narod strada. Tako je 12. decembra 1974 v cesarjeve prostore vkorakala skupina oficirjev. Mlad častnik policije je na glas prebral ukaz o odstranitvi cesarja s prestola. Pri tem naj bi se mu tresle tako roke kot glas. Eden izmed navzočih naj bi začel na glas jokati in je bil zato primoran zapustiti prostor. Selassie menda nekaj časa sploh ni razumel, kaj se dogaja, ko pa je dojel resnost situacije, pa naj bi dejal: »Če je to koristno za Etiopijo, naj se pač to zgodi!« Posedli so ga na zadnje sedeže »hrošča« in ga peljali skozi mesto, kjer so ga ljudje, ki so ga še pred tedni slavili, obmetavali z žaljivkami in mu žugali s pestmi. Haile Selassie je čez slabo leto dni, uradno zaradi posledic operacije na prostati, umrl v kolibi vojašnice v Adis Adebi. Vendar pa njegova smrt verjetno ne bo nikoli čisto pojasnjena, saj o njej kroži več različnih teorij. Nekateri trdijo, da je umrl za posledicami mučenja (nasilje naj bi nad njim izvajali zato, da bi izvedeli geslo njegovega premoženja v Švici). Drugi trdijo, da je bil zadavljen v kleti svoje palače. Obstajajo pa ljudje, ki trdijo, da cesar sploh ni umrl, da še vedno živi in da se bo še vrnil. S to teorijo se strinja tudi veliko rastafarijancev (Ferfila 2011, 97; Jelenc 1994, 36–41; Petrič 1988, 53–55).

Za časa življenja je Selassie veljal za živečega boga oz. za nadnaravno bitje; tako med etiopskimi kmeti kot med rastafarijanci. To je bilo tudi zato, ker so rastafarijanci zavračali vero svojih kolonizatorjev, Britancev, in idejo o spiritualnem bogu in nebesih. Obstajala naj bi samo ena nebesa, in to naj bi bila Etiopija. Določeni rastafarijanci so tudi verjeli v: a) pokvarjenost belega človeka (le-ta je črnce iztrgal iz njihove domovine in jih stoletja zlorabljal na različne načine) in b) superiornost črne rase (črnici naj bi bili v preteklosti že visoko razviti, medtem ko naj bi belci še živeli v jamah) (Simpson 1955, 167).

Haile Selassie sicer dobesedno pomeni »Gospod Jehova« ali »Moč trojice«, Selassie pa, po rastafarijanskem prepričanju, velja za edinega kralja, ki je zasedel Davidov prestol in je tega vreden, vsi ostali kralji bi se mu morali klanjati. Imenovali so ga tudi »Kralj kraljev«, »Lev iz Judovega rodu«, »Davidova korenina/izvor«, »Jah Jah« (kar ima verjetno korenine v besedi Jahve) ipd. (Simpson 1955, 167–168). Tudi tukaj se rastafarijanstvo sklicuje na Sveto pismo, le da tokrat na Novo zavezo, bolj natančno knjigo Razodetja, kjer piše: »Videl sem silnega angela, ki je klical z mogočnim glasom: "Kdo je vreden, da odpre knjigo in odtrga njene pečate?" Toda nihče ne v nebesih ne pod zemljo ni mogel odpreti knjige ne pogledati vanjo. /.../ Tedaj mi je rekel eden izmed starešin: "Ne jokaj! Glej, zmagal je lev iz Judovega rodu, Davidova korenina: on bo odprl knjigo in njenih sedem pečatov"« (Sveto pismo 1995 1281 / Raz 5).

Kljub temu da naj bi Haile Selassie zanikal svoj božanski obstoj, je na nek način vseeno prispeval k svojemu božanskemu statusu. Med drugim je bil ustanovitelj in sponzor Svetovne

etiopske zveze, ki je bila ustanovljena leta 1937, njen namen pa je bila obramba Etiopije, predvsem pred Italijani. Ameriški člani te organizacije so se v ZDA zbirali na raznih shodih v podpori Etiopije v njenem konfliktu z Italijo. Zveza je med črnici v Amerikah in drugje po svetu uživala veliko podporo, ker so se le-ti lahko poistovetili in identificirali z Etiopijci, in to predvsem na področju masovnega izkoriščanja in zatiranja; črnici drugje po svetu (in predvsem v ZDA) so ga bili deležni v gospodarski krizi v 30-ih letih 20. stoletja. Svetovna etiopska zveza si je med drugim zadala naslednje cilje: a) združitev vseh črncev z vseh delov sveta, b) finančna in moralna podpora za Etiopijo in njene begunce, c) odločna skupna ukrepanja proti krivicam, ki so se zgodile kateremukoli članu črne rase na kateremukoli delu sveta, č) zahteva za popolno suverenost Etiopije, d) Etiopija Etiopijcem – doma in po svetu in e) priprava črncev na prevzem pravičnega mesta, ki jim pripada med človeškimi rasami. Omenjene (in druge) cilje organizacije je spremljal Selassiejev slogan »En bog, eno bratstvo«¹⁶, črnice pa so obveščali preko časopisa, imenovanega »Glas Etiopije«. Kot rečeno, je zadeva naletela na zelo pozitiven odziv pri črnicih na splošno in še posebej pri rastafarijancih, kjer se je še dodatno utrdila predstava o Selassieju kot mesiji, ki bo združil vse črnice pod eno mednarodno organizacijo. Kot posledica tega je rastafarijansko gibanje začelo dobivati prve prave oblike v jamajški družbi, njihovo sporočilo pa je bilo predvsem moralno in ne politično kot pri Garveyu. V zahvalo za podporo je Selassie leta 1948 ustanovil nekakšno diasporo blizu pokrajine Shashamane, katere namen je bil, da se lahko v »obljubljeno« deželo vrnejo vsi tisti črnici, ki si to želijo. V 70. letih prejšnjega stoletja je bila tudi oblikovana organizacija z imenom Dvanajst plemen Izraela, v kateri ima vsako pleme svojega predstavnika v svetu organizacije, v številu zastopnikov je zagotovljena enakost med spoloma. Prav ta organizacija je v veliki meri pošiljala ljudi v Shashamane, kjer so postali nepogrešljiv člen tamkajšnje skupnosti (Campbell 2007, 76–77; Chevannes 2011, 568–569).

Rastafarijanci pa se tudi na simbolični ravni identificirajo z afriško identiteto. Uporabljajo rdečo-zlato-zeleno kombinacijo barv pri svojih oblačilih in dodatkih, nekateri so v te barve celo odeli svoje hiše. Na Jamajki so bili rastafarijanci med prvimi (na začetku morda celo edini), ki so začeli nositi oblačila v omenjenih barvah in so skupaj z Garveyevo organizacijo podrobneje sledili dogodkom na afriški celini. Identificirali so se tudi z različnimi črnskimi upornimi skupinami v Afriki, ki so nosile »dreadlockse« in jih posledično začeli nositi tudi sami. Lahko trdimo, da so (še posebej) na Jamajki, tudi zaradi omenjenih stvari, rastafarijanci

¹⁶ Značilna so tudi druga gesla npr. »Etiopija mora biti svobodna, črnici morajo biti svobodni« in »Bolje je umreti svoboden, kot umreti v suženjstvu« (Campbell 2007, 76).

odigrali ključno vlogo pri splošnem ozaveščanju panafricanizma med ljudmi (Chevannes 2011, 570).

Poseben dan v zgodovini pa predstavlja 21. april 1966. Takrat je Selassie obiskal Jamajko, kjer je doživel neverjeten sprejem, saj ga je prišlo pogledat na desetine tisočev ljudi. Večina od njih je bila prepričana, da gledajo v Kristusovo reinkarnacijo, na posebnem sprejemu so se tudi poklonili nekateri pripadniki rastafarijanskega gibanja. S Selassijem so se medsebojno tudi obdarovali in mu poljubljali roko, Selassie pa je to sprejel z zadržano naklonjenostjo (Tafari 1980, 3; YouTube 2009). Pozneje naj bi več ljudi pričalo, da so na kraljevih rokah videli sledove križanja, kar je še dodatno povečalo vero v Selassiejevo božanskost. Selassie osebno naj bi sicer bil kristjan in naj ne bi priznaval rastafarijanstva, je pa občasno pokazal zanj zanimanje. Haile Selassie I je umrl leta 1975, vendar precejšnje število rastafarijancev še vedno verjame, da je bil reinkarnacija Jezusa Kristusa in še vedno velja za glavni simbol rastafarijanstva, v očeh pripadnikov tega gibanja pa je predstavljen kot rešitelj in ponosen črnski vodja.

3.5 Leonard Howell, prvi »rasta« – pomembna je mentalna svoboda

Doslej sem opisal, kako je rastafarijanstvo nastalo, kje je dobilo navdih, kdo je spodbudil črnce k dvigu njihove zavesti in kakšen je pomen temnopoltega suverena za temnopolte po vsem svetu. Manjka pa nek vmesni člen, ki mu do sedaj nisem posvečal pozornosti. Gre za človeka, ki je povezal Garveyeve nauke s Hailem Selassiejem. To je Leonard »Percy« Howell, mož, ki ga pogosto označujemo kot prvega »rasta«.

Zgodovina Howellove družine sega nazaj na kolonialno Jamajko, njegov ded je živel ravno v času formalne osvoboditve sužnjev, bil je anglikanec (kar je bilo nenavadno za črnce v tistih časih, saj so bili črnci na Jamajki večinoma baptisti; očitno je šlo za verovanje, prevzeto od belcev), ki je redno hodil v cerkev in bil štirikrat poročen. Ker je imel v teh zakonih precej otrok, je večino sinov vzpodbujal, naj se pridružijo britanski vojski. Ali je po tem napotku živel Leonardov oče Charles, ni znano, je pa znano, da je bil odličen krojač in kmetovalec. Ker so si ravno v tistem času (na prelomu v 20. stoletje) črnci lahko začeli kupovati zemljo, si je kupil košček zemlje, kjer je gojil sadje za »United Fruit Company«. Verjetno si je želel, da bi njegov (prvi) sin nadaljeval ta posel, a Leonard se je odločil za drugačno življenje. Pri štirinajstih je odšel v svet, začenši z New Yorkom, kasneje pa je svojo pot nadaljeval v Panami, Kostariki in Evropi. V vsakem od teh krajev se je srečal z ljudmi različnih svetovnih

nazorov, predstavljena pa mu je bila tudi ideja panafrikanizma. Osebno je tudi spoznal (in z njimi tudi deloval) pomembne nosilce tega gibanja, med drugim tudi Garveya. Vse to ga je močno pritegnilo, med drugim tudi zato, ker je bil v življenju pogosto zapostavljen zaradi svoje »manjvredne« barve kože. Vseeno pa so vprašanja, na katera Garvey in njegova organizacija niso znali odgovoriti, ostajala in tako se je leta 1932 vrnil na Jamajko. Tam je v časopisu naletel na nekaj neznanega dotlej; na črnega kralja, ki je bil kronan v Afriki. Howell je to videl kot božji znak, kot mesijo. Mislil si je, da bi Garvey lahko uspel, če bi se ljudje lahko poistovetili s črnim kraljem. Na tej točki lahko govorimo o prvih povezavah med Garveyem in rastafarijanstvom, saj je Howell začel neumorno pridigati o črnem kralju, ki bo odrešil svet oz. črnce in jih rešil izpod belske nadvlade in načina življenja. Začel je poudarjati predvsem pomen mentalne osvoboditve, pogosto je Garveya in Roberta Athlyia Rogersa¹⁷ celo primerjal z angeli, Hailu Selassieju pa je dal božanskost. Howell in Athlyi sta namreč spoznala, da množice potrebujejo tudi duhovne vrednote, ki bi hodile z roko v roki s političnim bojem (Lee 2003, 10-40). Na ta način je panafrikanizmu ter njegovim glavnim akterjem dal biblijsko noto in jih umestil v svetopisemsko dogajanje. Od tu se je razvila ideja o Sionu, Babilonu, izbranem ljudstvu ipd.

Po vrnitvi na Jamajko je Howell začel svojo »rastafarijansko« pot. Svojim »vernikom« je začel deliti Selassiejeve fotografije in pridigati o božanskosti etiopskega kralja. Za svojo pridigarstvo lokacijo je izbral St. Thomas Parish, regijo na jugovzhodu Jamajke. Tam je neovirano opravljal svoje delo, dokler ni prišel navzkriž z zakonom (večkrat naj bi izzval nasilje, pozival naj bi ljudi k upor, očitali pa so mu tudi gojenje in kajenje marihuane) in lokalnimi prebivalci, saj so ga mnogi označili za lažnivca in krivoverca. To ga je na koncu pripeljalo v zapor (Campbell 2007, 93; Lee 2003, 59–81; Tafari 1980, 3). Pollardova (1982, 19) pravi, da se je po tem dogodku v jamajški družbi začelo negativno govoriti o rastafarijancih, predvsem kot o političnem in religijskem kultu ter kot o mesijanskem in »milenijskem« gibanju.

Nastrojeno ozračje v družbi do rastafarijancev (ne nazadnje je bila takrat Jamajka še pod britansko oblastjo in ni bilo zaželeno, da se je slavilo nekega »drugega« kralja) se je pokazalo tudi na sojenju, kjer je bil Howell zelo na hitro obsojen. Za nekaj časa je odšel v zapor, kjer je užival kulturni status, po vrnitvi pa je leta 1940 ustanovil novo (in njegovo najbolj znano) komuno, ki se je nahajala v hribih v okolici St. Catherine in se je imenovala »Pinnacle«. Ta

¹⁷ Robert Athlyi Rogers je napisal »Črna biblijo« ali »Holy Piby«. Delo je bilo precej poznano med črnici, med drugim pa je bilo tudi osnova Athlyizma, religije, ki je posredno vplivala tudi na nastanek rastafarijanstva. Znan je tudi po številnih prerokbah, dietnih pravilih in ekonomskih analizah (Lee 2003, 39–40).

komuna velja še danes za eno najbolj znanih in največjih tovrstnih v rastafarijanstvu. Naselbina se je nahajala na enem izmed najbolj sušnih in nerodovitnih predelov na Jamajki, vendar Howella in njegovih somišljenikov to ni oviralo. Še več; odločeni so bili, da bodo na tem mestu zgradili svojo skupnost, kjer bodo samozadostni in bodo v miru lahko častili svojega mesijo in boga, Haile Selassieja. Vest o komuni se je med ljudmi hitro razširila in vedno več jih je prihajalo v Pinnacle. Med njimi je bilo veliko družin, največ je bilo žensk in otrok. Nad komuno pa so bili manj zadovoljni sosede in oblasti, ki so sčasoma dosegli zaprtje komune (iz več razlogov, v glavnem naj bi šlo za nezadostne življenjske pogoje, gojenje prepovedane marihuane in veliko stopnjo nasilja znotraj skupnosti), Howell pa je zopet romal v zapor. Z različnimi vzponi in padci je skupnost obstajala do leta 1958, ko so jo oblasti dokončno zaprle in nasilno izselile »raste«. Vendar pa je ta komuna za rastafarijanstvo pomembna iz več razlogov: a) vzpodbudila je nastanek podobnih skupnosti v različnih delih Jamajke, ki so vsaka na svoj način začele prakticirati osnovno doktrino rastafarijanstva, b) v Pinnacu so se izoblikovali simboli in karakteristike, ki danes predstavljajo rastafarijanstvo¹⁸ in c) med rastafarijanci se je izoblikovala zamisel o enakosti in bratstvu (Campbell 2007, 94–95; Lee 2003, 79–81, 128–138, 211).

Po zaprtju komune je Howell počasi potonil v pozabo. Njegovi sledilci so inspiracijo začeli iskati drugje, krmilo rastafarijanstva pa je počasi prevzel reggae in z njim na čelu Bob Marley. Howell se je umaknil v zasebnost in tiho nadaljeval življenje v Kingstonu. Tam v glavnem ljudje niso vedeli, kdo je, neke noči pa naj bi ga napadla neka tolpa in mu z nožem razrezala lice (sprva so mu želeli odrezati jezik, pa jim to ni uspelo). Ta dogodek naj bi Percy kasneje razglasil za »sedmo križanje«. Umrli naj bi leta 1981 v hotelu v Kingstonu, kmalu po zajtrku (Lee 2003, 291–293).

4 Elementi in simbolike rastafarijanstva

Sedaj že poznamo glavne karakteristike rastafarijanstva in glavne osebnosti, ki so rastafarijanstvo na tak ali drugačen način izoblikovale in ga predstavile svetu. Vendar pa rastafarijanstvo vsebuje še veliko različnih elementov, ki so danes pogosto že kar malce preveč stereotipni. Čas je, da si jih pobližje ogledamo.

¹⁸ To so predvsem rastafarijanske barve (rdeča, zelena in zlata), lev kot simbol rastafarijanstva, značilna uporaba jamajškega jezika ter marihuane (Campbell 2007, 95).

4.1 Babilon – poosebljenje vsega zla

Potem ko sem že v uvodu razjasnil, kaj za rastafarijanstvo pomeni Sion, je na mestu, da pojasnim še njegovo popolno nasprotje, imenovano Babilon. Gre za termin, ki se pogosto uporablja v reggae glasbi in predstavlja enega izmed temeljev rastafarijanske tradicije. Z »Babilonom« smo se srečevali že skozi celotno nalogo, saj je bilo pogosto omenjeno, da se črnici želijo vrniti v Afriko, v svet, kjer bodo zopet svobodni in ki predstavlja njihov dom. Ni bilo pa veliko povedanega o svetu, v katerem živijo »sedaj«. Gre za svet, v katerega jih je odpeljal beli človek potem, ko jih je zaslužnil. Gre za svet, iz katerega želijo pobegniti. Kaj in kje je torej ta »Babilon«? Babilon predstavlja svet, poln nepravilnosti, gorja, nasilja, kriminala in korupcije, izpod katerega se mora ljudstvo osvoboditi, da bo lahko svobodno zaživel v Sionu.

Tudi Babilon izvira iz judovsko-krščanske tradicije, zgodba pa gre takole. Judom po pobegu iz Egipta uspe uspešno poseliti njim od boga obljubljeni deželo (v katero Mojzes ne stopi). Ustanovijo svojo državo, vladajo jim nekateri (tudi za rastafarijanstvo pomembni) kralji, med katerimi prednjačita kralja David in Salomon. Skupnost sestavlja 12 judovskih plemen, od katerih jih 10 zaslužijo tuji zavojevalci, Babilonci (Smrke 2000, 177). Babilonski upad v Svetem pismu napove prerok Jeremija (Sveto pismo 1995, 64 / Jer 4) z besedami: »Oznanjujte v Judu, razglašajte v Jeruzalemu! /.../ Dvignite prapor proti Sionu! Bežite, ne mudite se! Zakaj nesrečo pripeljem od severa in silen polom. Lev se dviga iz svoje goščave, pokončevalec narodov se odpravlja iz svojega tabora, da naredi iz tvoje dežele puščavo; tvoja mesta bodo razdejana in brez prebivalcev«. Babilonski napad je predvsem predstavljen kot božja kazen, saj bog pravi: »Kako bi ti mogel odpustiti? Tvoji sinovi so me zapustili in prisegajo pri njih, ki niso Bog. Sklenil sem zavezo z njimi, pa so prešuštovali, v hiši malikov so bili gostje. /.../. Mar jih zato ne bom kaznoval? govori gospod,« (Sveto pismo 1995, 705 / Jer 5).

Babilonci so razrušili Jeruzalemski tempelj, ki ga je dal postaviti kralj Salomon, in v Babilon preselili več kot 10.000 Judov. S tem se začne obdobje babilonske nadoblasti, ki jo Judje težko razumejo, vendar se kmalu uveljavi splošno pojmovanje, da je Babilonce uporabil judovski bog (Jahve) za to, da bi se Judje spametovali, disciplinirali in očistili. Tovrstno razmišljanje še bolj utrdi predstavo, da ima bog z Judi posebne načrte in da jim s tem nekaj sporoča – da so od boga izbrano ljudstvo. Babilonsko obdobje predstavlja pomemben vidik v judovski zgodovini, saj so se tam razvili nekateri (danes za judovstvo, krščanstvo, islam in še veliko drugih ver) pomembni koncepti, kot npr. onostranstvo, pekel, nebesa, vstajenje mrtvih

in pričakovanje odrešenika. Posebej za judovstvo sta se izoblikovali pomembni instituciji rabina in sinagoge (Smrke 2000, 178–179).

Kot trdi Davidson (2008, 48, 54), so se rastafarijanci prepoznali v tovrstnih bibličnih tekstih, ki govorijo o Judih in Babiloncih. Rastafarijanstvo je tudi na tem mestu potegnilo vzporednico; če je prvotni Sion (Izrael) zamenjan za Etiopijo oz. Afriko kot celoto, potem je zatiralski in osvajalski Babilon predstavljen kot zahodna civilizacija oz. britanska kolonialna družba. Ta je, po prepričanju rastafarijancev, obsojena na propad. Prav tako naj bi vsi črnci, ki ne živijo v Afriki, živeli v Babilonu. Babilon je poosebljenje vsega zla, predstavlja ravno nasprotje Sionu in temu, kar le-ta predstavlja. Če Sion simbolizira nagrado, rehabilitacijo in naselitev, Babilon simbolizira kazen, maščevanje in uničenje. Rastafarijanci poudarjajo, da je v bibliji napovedan Babilonov padec, uničen pa bo z božjo voljo. Vendar Babilon ne bo samo uničen, hkrati se bodo ljudje naselili v drugem »imperiju«, kamor pripadniki rastafarijanstva oz. črnci resnično spadajo. Pa smo spet prišli do Siona oz. obljubljenе dežele, seveda, če v kontekst simbolične moči Babilona vključimo še etiopijanizem ter biblične elemente, kot so sionizem, izgon in vrnitev. Vsemu diskurzu pa je idejo dal Garvey s svojim geslom »Afrika za Afričane«.

Trenutna stiska, v kateri se rastafarijanci torej nahajajo, je po njihovem verovanju posledica britanskega kolonializma, industrijske moči ZDA in vpliva Rimskokatoliške cerkve v svetu. Prav Rim naj bi simboliziral kontinuiteto moči Babilona, saj naj bi predstavljal neke vrste »vrhovni štab«, v katerem sodelujejo posvetni in cerkveni organi, ki že več kot dve tisočletji vladajo človeštvu (Simpson 1985, 289).

Kot rečeno, je Babilon povzet iz biblije. Vendar pa je potrebno poudariti, da rastafarijanci biblijo berejo z zelo fundamentalističnega vidika, hkrati pa poskušajo sveto knjigo tolmačiti skladno z Garveyevimi nazori. Tako ni težko priti do že omenjenega rezultata; Afrika in Etiopija sta Sion in kolonialna družba je Babilon. Vendar pa je pomembno tudi to, da se »Babilon« pojavlja tako v Novi kot v Stari zavezi Svetega pisma in skozi tekste nima neke enotne podobe oz. vloge. Vseeno so rastafarijanci potegnili le enoten pogled na Babilon, opisan zgoraj. Najbolj »na roko« jim grejo teksti iz Jeremijeve knjige in iz Razodetja, kjer je napovedan »Babilonov padec«¹⁹, Jeremija pa podobno opisuje Babilon kot kraj, ki ga bo bog

¹⁹ »Padel je, padel véliki Babilon ter postal bivališče besov, zatočišče vseh nečistih duhov /.../. Pojdi stran od njega ljudstvo moje, da ne boš soudeleženo pri njegovih grehih in da te ne prizadenejo njegove šibe!« (Sveto pismo 1995, 1288 / Raz 18).

uničil, zato ga morajo »pravi« verniki zapustiti²⁰. Kot alternativa se pojavi Sion (Davidson 2008, 52–53; Sveto pismo 1995, 755–760, 1288–1290 / Jer 50, 51; Raz 18, 19).

S tem ko se rastafarijanci poistovetijo z omenjenimi teksti, postanejo kontinuiteta Izraelcev, temelji pa so postavljeni tudi za omenjeno rabo Siona (Etiopija) in Babilona (Jamajka oz. VB in ZDA). Posledično tudi Babilon postane posebljenje vsega zla, Sion pa predstavlja nagrado za kazni in trpljenje.

4.2 Marihuana, sveta rastlina

Verjetno v našem kulturnem okolju ni človeka, ki ob omembi rastafarijanstva ali reggae glasbe ne bi teh dveh pojmov povezal z uporabo konoplje. Tovrstne predstave so pogosto preveč splošne ali pretirane, vseeno pa imata marihuana in njena uporaba v rastafarijanstvu resnično posebno mesto, saj predstavlja marihuana tako religijski kot politični simbol in jo pogosto imenujejo »sveta rastlina«. Rastafarijanci jo poznajo še pod številnimi različnimi imeni; Cally Weed, Holy Herb, Sensimilia, Ganja, Mary Jane ...

To posebno mesto si je marihuana v rastafarijanstvu zaslužila zato, ker naj bi po verovanju rastafarijancev zrasla na grobu kralja Salomona, ene izmed pomembnejših figur Stare zaveze, na katero se pogosto sklicujejo tudi rastafarijanci. Med drugim se omenja tudi v indijskih Rigvedah že več kot 1000 let pr. n. št. kot »gaja« oz. »ganja«. Tam je predstavljena kot najljubša pijača boga Indre, ki jo je dal ljudem z namenom, da bi dosegli višjo stopnjo zavesti in užitkov ter da ne bi čutili strahu. Zaradi vseh teh omemb ganja v nekakšnem smislu nadomešča vlogo vina v krščanskih obredih, kajenje marihuane pa naj bi človeka približalo bogu, tako naj bi človek tudi lažje stvari dojemal in bil bolj razsvetljen. Simbolni pomen pa je (zopet) odklon kapitalizma ter sveta belega človeka. Rastafarijanski obred poteka tako, da se pripadniki dobijo v krogu in si podajajo v cigareto zvito marihuano ali pa jo pijejo v čaju in razglabljajo o svetu in sistemu. Takrat naj bi bili, kot rečeno, duhovno bolj razsvetljeni in dovzetni za sveto in stvari okoli nas. Pojavljale so se celo ideje, da bi uporaba konoplje obstajala v obliki nekakšnega zakramenta (Benard 2007, 94–97).

Uporaba marihuane za duhovne namene ima sicer med afriškimi narodi dolgo zgodovino, ki sega v čase pred prihodom Evropejcev. Takrat so v marsikateri zahodnoafriški družbi imeli pomembno vlogo kolini orehi, s katerimi so ljudje na veliko trgovali, predstavljali pa so tudi

²⁰ »Tako govori Gospod: Resnično, obudim zoper Babilon /.../ pokončevalnega duha. Zoper Babilon pošljem vejače, da ga prevejajo in oplenijo njegovo deželo /.../. Bežite iz Babilona, vsak naj reši svoje življenje, da ne boste pokončani zaradi njegove krivde« (Sveto pismo 1995, 757 / Jer 51).

izraz spoštovanja in gostoljubnosti. Ko so prišli Evropejci in so odpeljali Afričane v Ameriko, so sužnji s seboj vzeli tudi koline orehe. Vendar se njihova uporaba med sužnji ni dolgo obdržala (vsaj med veliko večino sužnjeve ne), saj so beli ljudje zatirali vsakršne afriške prehranjevalne in kmetovalne prakse. Ob koncu 19. st. je kolo tako zamenjala ganja, ki se jo je prav tako povezovalo z zdravilstvom in spiritualnostjo. Kmalu so jo ljudje začeli gojiti za lastno uporabo, kasneje pa tudi za preprodajo, zato so jo oblasti prepovedale. Večje nasade marihuane so policisti našli tudi v skupnosti Pinnacle (Campbell 2007, 109–110).

Da je »trava« zamenjala uporabo kolinah orehov, naj bi, po nekaterih podatkih, imeli največ zaslug Indijci, ki naj bi jo prinesli s seboj na Jamajko. Kot je bilo že prej omenjeno, je bila uporaba marihuane v Indiji poznana že precej dolgo časa. Sprva je oblasti na Jamajki tudi niso prepovedovale, saj so bili ljudje ob njeni uporabi nenasilni, sestavljala pa naj bi tudi del indijske verske tradicije. Uporabljali naj bi jo vsi pomembni rastafarijanci, med prvimi naj bi bil ravno Howell, med uporabnike pa naj bi menda spadal celo Garvey. Ganja naj bi ljudem pomagala pri sprostitvi, s pomočjo njenih učinkov pa naj bi ljudje realnost opazovali od zgoraj²¹ (Lee 2003, 163, 167). Poudariti je potrebno, da v rastafarijanstvu marihuana ne velja za drogo (ampak, kot rečeno, za »sveto rastlino«). Sicer rastafarijanci ne podpirajo uporabe drog (Jaffe 2010, 32).

Po mnenju rastafarijancev torej marihuana ne bi smela biti prepovedana, ker je rastlina in po njihovem narave ne bi smeli prepovedovati. Njena uporaba je sicer razširjena po celem svetu, še posebej pa prednjači Jamajka, kjer naj bi jo kadili kar dve tretjini prebivalstva. Potrebno pa je tudi poudariti, da vsi rastafarijanci ne kadijo marihuane in njene uporabe tudi ne podpirajo.

4.3 Dreadlocks – »grozna frizura«

Sestavni del zunanjšega izgleda vsakega rastafarijanca so tudi tako prepoznavni »dreadlocksi« oz. na kratko »dreadi«. Inspiracijo za njihovo nošnjo so raste dobili seveda od afriških bratov. V času, ko so oblasti stalno nadlegovale prebivalce Pinnacle (v 50. letih 20. stoletja), se je v Keniji začela državljanska vojna. Člani ene izmed uporniških skupin, imenovane Mau Mau, so v svojem boju nosili »drugačne« frizure, saj so imeli lase nekako »posvaljkane« v snope. Ker so se takrat rastafarijanci enostavno poistovetili s to uporniško

²¹ Še danes v angleščini obstaja izraz »high« (»visoko«), ki pomeni, da je učinek konoplje (ali katerekoli druge droge) začel delovati (Lee 2003, 165). V slovenščini bi bil pomensko enak izraz »biti zadet«, ki pa očitno ne zajame celotnega pomena angleške različice.

skupino (po njihovem so se oboji borili za pravice), so tudi sami začeli nositi takšno pričesko. Kmalu so se jih začeli ostali ljudje zaradi tovrstnega izgleda malce bati in tudi izogibati. Rastafarijanci naj bi bili zaradi dreadlocksov²² grdi in žaljivi.

Ko rečeno, gre za enega izmed mnogih simboličnih znakov upora proti oblastem in belcem, skratka Babilonu. Tudi tokrat so raste poiskali navdih v bibliji. V Svetem pismu (1995, 141 / 4 Mz 6) Četrta Mojzesova knjiga (Numeri) pravi: »Vse dni zaobljube njegovega nazirstva naj ne pride britev na njegovo glavo. Dokler se ne dopolnijo dnevi, za katere se je posvetil Gospodu, je posvečen; pusti naj lase prosto rasti na njegovi glavi.« Vir navdiha pa naj bi bila tudi biblijska zgodba o Samsonu, ki je izgubil moč potem, ko si je ostrigel lase, dolgi lasje pa naj bi simbolizirali moč in levjo grivo²³ in povezanost z naravo. K nošenju dreadlocksov pogosto paše zraven tudi nošnja dolge brade (tudi ta je pogosto speta v snope). Tisti rastafarijanci, ki so se ostrigli, pa so bili večinoma deležni prezira s strani drugih rastafarijancev. Ti so jih označevali tudi za nevernike in kot ljudi, ki so izgubili vero. V rastafarijanski ideologiji namreč tisti, ki se ostriže, izgubi moč – tako kot biblijski Samson (Benard 2007, 93–94; Singh 2004, 28).

Sčasoma so dreadlocksi postali dolgotrajen zaščitni znak »črnega ponosa« na Jamajki. Mednarodno veljavo in prepoznavnost so dobili z mednarodnim uspehom reggae glasbe, ki jo je (vključno z rastafarijansko kulturo v splošnem) v svet ponesel Bob Marley (Campbell 2007, 96).

4.4 Prehrana I-tal – hrana v organskem stanju

Rastafarijanci pa imajo tudi svoj način prehrane, imenovan I-tal, ki je tesno povezan z rastafarijansko filozofijo in praksami. I-tal se pogosto opisuje kot zavezanost k uporabi stvari v njihovih naravnih oz. organskih stanjih. Posledično se v veliki meri propagira vegetarijanstvo in se izogiba uporabi mesa, tobaka, alkohola in drog (trava, kot že omenjeno, v rastafarijanstvu ne spada pod to kategorijo). Prav tako se postavlja v ospredje zdravljenje z zelišči (tudi marihuano) in vzgajanje polorganske agrikulture (tega je največ v različnih rastafarijanskih komunah). Poleg že omenjenega se zavrača vsa hrana (in tudi ostali produkti),

²² »Dread« v angleščini pomeni »strašno« oz. »grozno«. Zaradi tega pri rastafarijancih in dreadlocksih govorimo o neke vrste »strašljivi oz. naravni lepoti« (po angleško »natty dread«; ta izraz je kasneje (kot eden izmed simbolov upora) postal stalnica v rastafarijanskem izrazoslovju) (Campbell 2007, 95–96).

²³ Lev je v rastafarijanski kulturi simbol za vrnitev v Afriko; vrnitev k črnski pristnosti in kreativnosti. Med drugim predstavlja tudi samospoznanje in samozavedanje, dva izmed največjih rastafarijanskih idealov. Identifikacija je bila še lažja zato, ker je bil za časa Haila Selassieja okronan lev sestavni del etiopske zastave, Selassieja pa so imenovali tudi »Judežev lev« (Campbell 2007, 100; Singh 2004, 28).

ki je industrijskega in kapitalističnega izvora ali pa je uvožena. Navsezadnje to predstavlja »Babilon«.

Rastafarijanci se torej medsebojno najbolj zanašajo na samozadostnost in medsebojno pomoč ter nasprotujejo individualizmu v tem smislu. Tudi njihov način prehrane je sčasoma postal bolj spoštovan in popularen po svetu (na začetku sta ga jamajška in zahodna družba zavračali), tako kot npr. njihove barve, izgled ipd. Tovrstno prehranjevanje je posebej popularno v današnjem času, ko se ljudje želimo »vrniti k naravi« in živeti čim bolj ekološko (Jaffe 2010, 32–33).

4.5 Rastafarijanska govorica – »dread talk«

Kljub temu da je na Jamajki še danes uradni jezik angleščina, vseeno večina ljudi (še posebej mladi) govori jamajško kreolščino oz. »patwa« (v nadaljevanju »jamajščina«). Gre za jezik, ki se je razvil med nižjimi sloji jamajškega prebivalstva in je imel posredno izjemno velik vpliv na rastafarijansko govorico, ki ima osrednjo vlogo tudi v reggae glasbi. Zanimivo je, da kljub množični uporabi jezik še vedno nima pisne oblike (Pollard 1980, 32).

Današnja jamajščina je v bistvu angleščina, ki vsebuje številne primesi iz različnih jezikov. Nanjo so vplivale španščina, francoščina in nizozemščina, nekateri indijanski jeziki (npr. jezik Indijancev plemena Arawak) ter mnogi afriški jeziki, katerih izvor je težko točno določiti, saj so se sledi porazgubile (predvsem) v času sužnjelastništva (takrat so belci želeli izkoreniniti afriške jezike med črnci). Predvideva pa se, da gre povečini za jezike z ozemlja današnje Nigerije, Konga in Sudana. Kmalu so se bili črnci prisiljeni naučiti angleščino, v kateri pa so vsi omenjeni jeziki pustili določene sledi, zato imajo v jamajščini določene besede drugačen pomen kot v angleščini, razvile pa so se tudi čisto svoje besedne zveze (Likar 1966, 74–75).

Ta jezik se je skozi čas popolnoma vklopil v jamajško družbo in se je začel redno uporabljati vsakodnevno in za različne namene; od tehničnih izrazov, bogoslužja in zabave do kulturnih vrednot povprečnega (revnega) Jamajčana. Na določeni točki so se ljudje začeli celo spraševati, kdaj bo njihov lastni jezik (jamajščina) zamenjal angleščino; pa naj bo to v šolah, zdravstvu, gospodarstvu in ostalih uradnih zadevah. To, da se človek izobražuje v njemu domačem oz. maternem jeziku, so začutili tudi rastafarijanci, ki so začeli zagovarjati tezo, da mora imeti vsak človek dostop do različnih informacij (politika, ekonomija, zgodovina ...) v materinem jeziku, kar je jamajška kreolščina (bila) za večino prebivalstva. Tudi zato so rastafarijanci na nek način razvili svojo različico jamajščine, ki se v angleščini imenuje »rasta

talk« oz. »rastafarijanska govorica« in v osnovi izraža odklon do belske nadvlade in posledično jezika (Campbell 2007, 123–124).

Rastafarijanska govorica se je kmalu razširila izven meja zaprte skupine, kljub temu da so bili prvi rastafarijanci s strani družbe zaničevani in prezirani²⁴. Tudi zaradi tega je »rasta talk« del upora proti sistemu, potrebno pa je poudariti, da vsi rastafarijanci te govornice ne uporabljajo, da je nekateri ne uporabljajo ves čas in da različne skupine rastafarijancev uporabljajo različne besede ali pa imajo le-te drugačen pomen²⁵. Prav besede z dvojnimi pomenom so pri rastah zelo popularne. Rastafarijanci so torej v jezik vnesli določene elemente, s katerimi so želeli na nek način definirati svoje obnašanje in s tem tudi sebe; zaradi tega jamajščina vsebuje veliko afriških elementov, ki odražajo črnske korenine in kljubujejo »Babilonu« (Pollard 1980, 33–34; 1982, 17–21).

Kot rečeno, je veliko poudarka na spiritualnosti. »Rastafari« tako predstavlja identifikacijo s Hailem Selassiejem pred kronanjem; s tem se poudarja to, da ima vsakdo potencial, da postane bog. »Jah«, kot že omenjeno, pomeni bog in se prav tako nanaša na etiopskega vladarja, pogosto se uporablja besedna zveza »Jah Rastafari«. Ta označevalec se lahko nanaša na kateregakoli rastafarijanca, saj se s tem poudarja pomembnost sebstva. Pri rastafarijancih je namreč vsa teorija osnovana na posamezniku in življenju na Zemlji, zato si njihovi pripadniki želijo biti bližje bogu. To so dosegli tako, da se rimska številka I v Selassiejevem imenu (uradno Haile Selassie I) bere in izgovarja kot črka I, ki v angleščini pomeni »jaz«. Rastafarijanci pa so šli še dlje; ne le to, da se z izgovarjavo črke I namesto rimske številke ena poudarja Selassiejeva božanskost in povezanost z bogom, črka I v pogovorih nadomešča tudi izraza »mi« in »ti« oz. »vi«. Skozi tak način govora raste izražanje spoštovanja do osebe kot do individuuma, za to pa uporabljajo izraz »I and I« (Bradley 2001, 76–77). Med pogostejšimi rastafarijanskimi izrazi najdemo tudi že opisane »Sion«, »Babilon«, »ganja« in mnoge druge. Gre za besede, ki so specifično rastafarijanske; ali so jih rastafarijanci izumili ali pa so jim dodali svoj pomen.

²⁴ Prvi rastafarijanci so imeli veliko težav s sprejetjem v družbo in so predstavljali družbeno dno, saj so jih pogosto opisovali kot »politični kult« ali »mesijansko gibanje«. Šele s prvimi reggae skladbami, ki so postale znane v širši javnosti, je okolica z odprtimi rokami sprejela rastafarijanski duhovni, socio-ekonomski in kulturni pogled na svet, v splošno uporabo pa so prišle tudi rastafarijanske barve, zunanji izgled in jezik (Bradley 2001, 63–64; Lee 2003, 231; Pollard 1982, 19).

²⁵ Podobno sicer velja tudi za jamajško kreolščino (Pollard 1982, 20).

4.6 Doktrinalna raznolikost znotraj rastafarijanstva

Sedaj, ko imamo predstavo o rastafarijanskih idealih, verovanjih in načinih življenja ter poznamo vzroke za to, je čas, da namenimo nekaj besed raznolikostim znotraj rastafarijanskega gibanja. Le-teh v bistvu ni malo, ravno nasprotno, jih je zelo veliko. Razlike se pojavljajo zaradi različnih »hiš«, ki obstajajo in zaradi individualne note samopredstavljanja posameznih članov gibanja. Diskusije se vrtijo predvsem okrog vprašanja »kaj sploh determinira nekoga kot rasto?«. Na videz bi bilo na to vprašanje enostavno odgovoriti, vendar temu ni tako, saj se pri enotni definiciji zatakne že pri osnovnih pojmi. Za nekatere rastafarijance so dreadlocksi obvezni, za druge ne. Nekateri ne jedo mesa, mlečnih izdelkov in soli, medtem ko drugi jih. Neke skupine so proti temu, da bi rastafarijanci lahko postali ljudje druge barve kože, medtem ko drugi vključitev drugih ras podpirajo (Barnett 2005, 75–76).

Različne ločine v rastafarijanstvu se najbolj jasno kažejo skozi tri glavne oz. ključne »hiše« ter eno cerkev, ki so: hiša Nyabinghi, hiša BoboShante, hiša Dvanajst plemen Izraela ter Ethiopian Zion Coptic Church (Barnett 2005, 75–76).

Hišo Dvanajst plemen Izraela je ustanovil Vernon Carrington, Jamajčan, ki je vodil eno od podružnic Etiopske svetovne zveze v Kingstonu. Ko je bila hiša ustanovljena, je prvotno delovala v imenu Zveze in Etiopske ortodoksne cerkve in je na začetku veljala za eno najbolj centraliziranih in discipliniranih hiš. Njena izvršna oblast je bila sestavljena iz 12 moških in ženskih izvršnih članov, vsi pa so imeli svoje namestnike. Vsak posameznik je simboliziral 12 mesecev v letu, 12 apostolov in 12 judovskih plemen. Kmalu se je skupina odlepila od etiopske zveze, vendar je še vedno zagovarjala njene ideale (npr. naselitev črncev v etiopski pokrajini Shashemane). Hiša se od ostalih najbolj loči po sledečih praksah in verovanjih: a) vsak član mora vsak dan prebrati kako poglavje iz biblije, branje celotne knjige pa mora končati najkasneje v treh letih in pol, b) številka 12 je osrednjega pomena (12 plemen je omenjenih v bibliji tako kot tudi 12 učencev; 12 je tudi znakov v zodiaku, pripadniki te cerkve pa tudi verjamejo, da obstaja 12 različnih človeških tendenc in sposobnosti), c) vsakemu novemu članu se ob vstopu v skupnost dodeli novo ime glede na mesec rojstva in glede na ustreznost in dopolnjevanje z ostalimi člani »plemena«²⁶, č) veruje se, da je število izbranih,

²⁶ Mesec april se ujema z imenom Reuben in se povezuje s srebrno barvo, maj je Simeon, povezan z zlato barvo, junij je Levi in vijolična, julij je Judah in rjava, avgust je Issachar ter rumena, september se ujema z imenom Zebulun in roza barvo, oktober se povezuje z imenom Dan in modro, november z Gad in rdečo, december z Asher in sivo, januar z Naphtali in zeleno, ime februarja je Joseph in ima belo barvo, marec pa je povezan z imenom Benjamin in črno barvo (Barnett 2005, 68).

se pravi tistih, ki bodo živeli v božjem kraljestvu, 144.000 (podoben princip kot pri Jehovih pričah), d) osnovno verovanje je, da je Haile Selassie oz. Jah Rastafari druga manifestacija Jezusa Kristusa, e) vrnitev v Afriko je eden od glavnih ciljev organizacije, f) marihuana je religijski zakrament, g) ustanovitelj hiše je Vernon Carrington, h) člani te hiše se za razliko od drugih ne držijo načel iz t. i. nazaritske obljube²⁷, i) mesečna srečanja ob poslušanju reggae glasbe so postala neke vrste ritual. Na splošno je za njih glasba zelo pomembna, iz njihovih vrst je prišel tudi Bob Marley, j) ena najpomembnejših karakteristik je ta, da njihov član lahko postane vsakdo, ne glede na raso in k) moški in ženske so si v tej hiši enakovredni (Barnett 2005, 67–68).

Tudi hiša BoboShante, ki jo je ustanovil častitljivi Prince Emmanuel, je poznana po dobri organizaciji in visoki stopnji discipline. Ustanovljena je bila v Kingstonu, kjer je na začetku tudi delovala, pozneje pa so jo njeni člani zaradi različnih težav preselili v Bull Bay, kjer se nahaja njihova glavna izpostava, imenovana tudi Zion Hill. Ta hiša ima tudi izpostave izven Jamajke, in sicer na Trinidadu, Bahamih in v ZDA. Člani te hiše se od ostalih rastafarijancev precej razlikujejo po zunanem izgledu, saj nosijo tesno zavite turbane, dolga plapulajoča črna ali bela oblačila in sandale. Moški člani te hiše so po večini ali »duhovniki« ali »preroki«. Preroki vodijo diskusije, duhovniki pa opravljajo verske obrede, v katerih se pogosto pleše, poje in bobna. V tej skupnosti so vse ženske (in otroci) podrejene moškim, ne glede na starost. Verjamejo v sveto trojico, ki je po njihovem sestavljena iz preroka (Marcus Garvey), duhovnika (vrhovni duhovnik je Prince Emmanuel) in kralja (Haile Selassie). Pogosto se Prina Emmanuela označuje kot Jezusa in Selassieja kot očeta. Močno zakoreninjeno pa je tudi verovanje o superiornosti črncev nad ostalimi rasami, belce pa se prikazuje kot hudiče (Barnett 2005, 68–70).

Tretja izmed največjih rastafarijanskih hiš pa se imenuje Nyahbinghi in je najstarejša od omenjenih treh, hkrati pa velja za najbolj ortodoksno. Njeno ime se je razvilo iz antikolonialnega gibanja Kigezi iz Ugande, ki je pozivalo k smrti za črne in bele zatiralce. Po nekaterih poročilih naj bi šlo za najbolj nasilno skupino, ki naj bi podpirala raso vojno (na podlagi italijansko-abesinske vojne) in nasilje na splošno, med najbolj nasilne rastafarijance pa so šteli tudi Howella in njegove privržence v Pinnaclu. Ime Nyahmen so kmalu prevzeli Howellovi privrženci, vendar pogosto vlada zmotno mnenje, da je bil Howell pobudnik in ustanovitelj te hiše. Ravno nasprotno; prvotni člani so se želeli čim bolj oddaljiti od Howella in nekaterih drugih rastafarijancev. Hiša pa se je razvila iz gibanja Youth Black Faith House.

²⁷ Gre za obljubo, kateri je bil zvest tudi biblijski Samson, pomeni pa, da se ljudje ne bodo strigli ipd. Hiša Dvanajst plemen Izraela pa zagovarja tezo, da ni potrebno, da imaš dreadlockse, da si rasta (Barnett 2005, 78).

Njeni člani so želeli narediti nekakšno revolucijo v rastafarijanskem gibanju in so, kot rečeno, skrenili v drugačno smer. Tako so Selassieja razglasili za utelešenje svete trojice (oče, sin in sveti duh). Pravila obnašanja za člane te hiše so določena predvsem na podlagi teokratskih biblijskih zakonov. To pa zaradi tega, ker se pripadniki te hiše identificirajo z Izraelci in zato ti zakoni po njihovem razumevanju veljajo tudi za njih. Posledično si ne strižejo las, jedo vegetarijansko hrano, vendar ne grozdja. Precej kontroverzna praksa je ta, da se pripadniki hiše Nyahbinghi ne udeležujejo pogrebov, niti svojih najbližjih. Vsi ti običaji spadajo v sklop nazaritske obljube, najbolj pa so cenjeni tisti člani, ki se strogo držijo teh načel (Barnett 2005, 70–73).

Ethiopian Zion Coptic Church je nastala v 40. letih 20. stoletja na Jamajki kot ena od ločin Svetovne etiopske zveze. To cerkev je ustanovil Louva Williams, ki je prav tako določil njene osnovne doktrine, med drugimi je močno zagovarjal kajenje marihuane v teološke namene. To morda izhaja iz tega, da se je Williams pogosto družil z rastafarijanci in od njih dobival navdih za verovanje. Po njegovi smrti je krmilo v cerkvi prevzel George Baker Ivy, ki je pomemben tudi zato, ker je prvi dovolil belcem vstop v njihovo društvo. Po njegovi skrivnostni smrti so se na čelo cerkve povzpeli Laurenton Dickens (starešina), Keith Gordon (škof) in Walter Wells (starešina) (Barnett 2005, 73).

Najpomembnejša karakteristika cerkve je ta, da je cerkev prevzela rastafarijansko verovanje, vendar ne verjamejo v božanskost Hailea Selassieja, njihovo sveto trojico pa sestavljajo človek, trava in svet. Za Kopte Rastafari pomeni »princ miru«, to naj bi bil tudi etiopski naslov za Kristusa. Selassieja tudi posredno povezujejo s Kristusom preko kralja Davida (Selassie naj bi bil njegov potomec). Po njihovem verovanju se Sion nahaja na Jamajki, Jezus (ime izgovarjajo Jes-us) je živi bog, ki živi v vsakem človeku. Da človek ohranja to »božansko« stanje, pa je potrebno pogosto moliti in kaditi marihuano. Beli Kopti verujejo, da se je Jezus reinkarniral kot George Baker Ivy, ki je bil križan na Jamajki zaradi širjenja svojega nauka. Osrednja figure cerkve je Marcus Garvey, ki velja za preroka (Barnett 2005, 73–74).

Cerkev ima dva glavna sedeža; enega na Jamajki in drugega na Floridi. Na Florido se je gibanje razširilo predvsem preko hipijev, ki so hodili na Jamajko v to koptsko cerkev in se vračali v ZDA kot »duhovniki«. Tam so potem ustanovili svojo podružnico, ki je kasneje precej pridobila na članstvu in je dobila veliko medijsko prepoznavnost, posebej zaradi spiritualne uporabe ganje. To je, kot rečeno, tudi glavna doktrina tega gibanja in ne božanskost nekdanjega etiopskega vladarja. In zaradi tega Ethiopian Zion Coptic Church ni priznana s strani ostalih rastafarijanskih skupin kot »pravo rastafarijansko gibanje«, kljub

temu da je tudi ta cerkev izšla iz Svetovne etiopske organizacije in ima nekatere tesne doktrinalne vezi z rastafarijanskim gibanjem (Barnett 2005, 74).

Kopti pa so značilni tudi po svojem bogastvu, saj so kupovali velike količine zemlje na Jamajki. Tako je njihova organizacija danes največji zasebni lastnik zemlje na tem otoku, organizacija pa deluje povsem kapitalistično in ima v lasti kmetije, črede, riževa polja, ribiške čolne ipd. Ustanovili so tudi svoj časopis, za nekatere ostale ločine pa so sporni tudi zato, ker so v svojo organizacijo spustili belce oz. »bele Američane« (Campbell 2007, 115–116).

To so tri glavne hiše in cerkev, ki sicer ima določene karakteristike rastafarijanstva, vendar se od ostalih loči predvsem v interpretaciji statusa Hailea Selassieja. Rastafarijancem pa je v splošnem skupno tudi to, da so precej homofobni, saj homoseksualnost velja za enega največjih grehov. Zanimivo je, da je v rastafarijanstvu zelo pomemben tudi kolektivizem, kljub temu da se stalno poudarja, da gre v tem gibanju za izrazito vlogo individualizma. Rastafarijanstvo ima namreč osnovo v konceptu »I and I«, torej je vsak posameznik povezan z bogom in potemtakem ne potrebuje duhovnikov in drugih mediatorjev, da bi se z bogom povezal. Kaj je prav in kaj narobe, rastafarijancem pove »bog znotraj njih«, posledično pa tudi ne potrebujejo hierarhične strukture. Po drugi strani pa gibanje zavrača individualizem do določene meje, saj imajo raje svoje »svobodne« komunske skupnosti kot pa »popolno svobodo« in neomejeno potrošništvo v kapitalističnem svetu (Barnett 2002, 54; Kitzinger 1966, 35).

Pri rastafarijancih torej ni nekega posebej razvitega čuta za skladnost, temveč je bolj izrazit čut za individualizem. Pogosto se člani gibanja (še posebej moški) oblačijo, kakor želijo, pogosto nosijo afriške barve in kroje, ki so v nasprotju z evropskih »modernim« stilom oblačenja. Biti rasta pomeni tudi svoboda izražanja s skoraj neomejenimi možnostmi in le manjšim številom prepovedi. Individualizem rastafarijanstva se izraža predvsem v velikem številu različnih tipov rastafarijancev, vsak od njih ima drugačen način oblačenja in življenja. Vseeno pa prevelika svoboda onemogoča bolj strukturirano delovanje, zaradi tega je rastafarijanstvo videno kot gibanje in ne kot organizacija. Za nekatere rastafarijance je to prednost, za druge pa minus. Bilo je tudi nekaj poskusov združevanja različnih ločin v rastafarijanstvu. Eden od poskusov je organizacija Rastafari Centralization Organization oz. Centralna rastafarijanska organizacija. Ustanovljena je bila leta 1995 na Jamajki. Za vodjo organizacije je bil izbran Ras Gabre Selassie Campbell, ki si je želel predvsem bolj organizirati in centralizirati rastafarijansko gibanje. Sodelovanje v krovni organizaciji so potrdile naslednje hiše in manjše organizacije: Theocracy Reign Order of the Nyahbinghi, Mystic Revelations of Ras Tafari, 100 Drums, Iritical House of the Centenary Commitee,

Ethiopian United Front, Rastafari Nannar Cultural School, Imperial Ethiopian Federation, Rastafari House of Dread, Rasses International Sistrens, Hauile Selassie I Theocracy Government, ST. Tomas Bath Nyabinghi House, Rastafari International Theocracy Assembly, Rastafary Patriotic Unity, Peace Makers Association in Ethiopian World Federation. Vodja organizacije je povedal, da ne želijo, da bi se katera od manjših organizacij odpovedala svoji avtonomiji ali prepričanjem, si pa prizadevajo za večje sodelovanje in komunikacijo med posameznimi organizacijami (Barnett 2002, 55–56).

Podoben poskus zблиževanja različnih rastafarijanskih gibanj se je pojavil leta 1983, ko je bila na Jamajki ustanovljena organizacija the Rastafari International Theocracy Assembly. Namen organizacije je bil približati različne ločine znotraj rastafarijanstva in organizirati redne letne sestanke. Zaradi različnih razlogov je organizacija sčasoma postala združenje podružnic hiše Nyahbingi (Barnett 2002, 56–57).

V Zahodni Afriki, natančneje v državah Senegal in Gambija, pa se nahaja še ena zanimiva skupnost. V osnovi gre za islamsko skupnost »Muslim Baye Faal of Senegambia«, ki je del skupine Mouride tariqa, kar po naše pomeni islamska bratovščina. Interesantno je, da se omenjena skupina sklicuje na to, da so v resnici oni pravi rastafarijanci in res, skupini sta si v določenih točkah precej podobni. Oboji so si precej podobni po zunanjem videzu, saj nosijo dreadlockse in podobne obleke, oboji kadijo marihuano v religijske namene in obe skupini sta si za svoj zaščitni znak izbrali leva. Zanimivo je, da skupina Baye Faal vidi v Mohamedu belca in kot nasprotje za to poznajo črne preroke. Ekvivalent za Selassieja predstavlja prerok, imenovan Ahmadu Bamba, in pripadniki skupine Baye Faal verjamejo, da tudi on, podobno kot Selassie, ni nikoli umrl. Tudi pri njih se torej kaže nasprotje med črnim in belim človekom, pomembno vlogo pa igra tudi glasba, podobno kot pri rastafarijanstvu reggae, imenovana m'balax. Šlo naj bi za nekakšno mešanico med reggaejem in jazzom. Baye Faal velja za avtohtono islamsko skupino, ki jo druge islamske skupine pogosto označujejo kot »lene kadilce ganje«. Tudi ta oznaka bi bila rastafarijancem verjetno precej poznana. Pomembno je tudi to, da tudi ta skupina razume verovanje po svoje in si na svoj način interpretirajo božjo besedo. Nekateri kadijo marihuano in pijejo alkohol, drugi ne. Vse je odvisno od posameznikovih odločitev. In najpomembnejše; tudi oni odgovarjajo samo bogu in njegovim prerokom, sebe pa pogosto imenujejo kot raste (Savishinsky 1994, 211–216).

Rastafarijanci torej nimajo svojih cerkva, nimajo druge hierarhije razen posameznikove starosti, imajo le nekaj ohlapnih pravil o higieni in prehrani (ki se, kot rečeno, ne upoštevajo povsod enako), prav tako pa ni nekih »dokončnih resnic«, saj je za rastafarijance vse stvar intrepeticije. Tako tudi »vsako mnenje šteje«. Zaradi teh dejstev se rastafarijanstvo pogosto

ne označuje kot konvencionalna religija, vseeno pa ima gibanje svoje adute, ki ga uvršča pod to oznako. Kot trdi Bradley (2001, 77), je najbolj pomemben faktor rasa. Če ne bi bilo (zatiranih) črncev, ne bi bilo rastafarijanstva.

4.7 Rastafarijanstvo po svetu

Rastafarijanstvo je vse od svojega nastanka naprej pridobivalo vedno večjo popularnost med črnci in tudi ljudmi drugih ras. Zato se je začelo precej hitro širiti, sprva po Karibskih otokih in Severni Ameriki, kasneje pa po celem svetu. Rastafarijanstvo danes velja za eno izmed vodilnih afro-karibskih religijskih prepričanj in skupaj z reggae glasbo enega izmed najbolj priljubljenih popularnih kulturnih trendov. Vseeno pa se, ko govorimo o širjenju rastafarijanskih prepričanj po svetu, moramo zavedati, da se s tem, ko se rastafarijanstvo globalizira, hkrati postaja tudi vedno bolj raznoliko in heterogeno. Različni ljudje ga namreč interpretirajo na različne načine, kar se izraža skozi nove lokalne različice gibanja. Privlačnost rastafarijanstva namreč leži v tem, da: a) je gibanje decentralizirano in brez določene strukture oz. vodje, kar omogoča individualno interpretacijo rastafarijanskega sporočila, b) obstaja močna povezava med rastafarijanstvom in različnimi vidiki transnacionalne popularne kulture, kot je npr. reggae glasba, dreadlocks ipd. ter c) gre za neke vrste uporniško gibanje. To so vzroki, ki so botrovali temu, da je rastafarijanstvo začelo privabljati množice, na najboljši odziv pa je naletelo med revnimi in marginaliziranimi mladimi, prav tako pa med ljudmi, katerih primarno kulturo so zamenjale zahodne norme, ki so jim bile vsiljene skozi stoletja trajajočo kolonialno in neokolonialno širitev. Predvsem za mlade je rastafarijanstvo alternativa in odgovor na kapitalistično izkoriščanje. Zato se je največ privržencev pojavilo ravno v kapitalističnih državah (Hansing 2006, 62–63).

Pri širitvi rastafarijanstva pa igra pomembno vlogo tudi angleški jezik, predvsem zaradi dominantne vloge v reggae pesmih in rastafarijanski literaturi, poleg tega pa je angleščina zelo razširjena po svetu. To do določene mere omejuje širitev rastafarijanstva v angleško negovoreče dežele. Največ pripadnikov ima rastafarijanstvo v angleško govorečih karibskih državah, ZDA, Kanadi, VB, določenih predelih Zahodne Evrope, Avstraliji, Novi Zelandiji in večini ostalih anglofonskih držav. Seveda pa se rastafarijanske skupnosti nahajajo tudi drugje po svetu, med drugim v Braziliji, Panami, Kubi, Nikaragvi ter v nekaterih frankofonskih ter portugalsko govorečih afriških deželah (npr. Botsvana, Demokratična republika Kongo in

Gana), zanimiva pa je tudi rastafarijanska skupnost na Japonskem²⁸, ki je precej razvita, močno pa je priljubljena tudi reggae glasba. Na Japonskem je tako več sto tisoč poslušalcev reggaeja, imajo svoje založbe in festivale. Sicer Japonska velja za »Vzhodni Babilon«. Zanimiva je rastafarijanska skupnost v Gani, kamor se je naselilo več jamajških rastafarijancev, ki tam aktivno sodelujejo in imajo manjši vpliv na politično dogajanje oz. se soočajo in poskušajo spremeniti nekatere politične in ekonomske institucije. S tem želijo promovirati rastafarijanstvo in »osvoboditi« ljudstva v Afriki in na Jamajki. Nekatere ločine pa so tam postavile svoje cerkve in šole, kjer so otroci deležni tudi sekularne izobrazbe (Hansing 2006, 62–63; Sterling 2006, 8–10; White 2007, 680).

Podatka o tem, koliko je v Sloveniji rastafarijancev, nimam. So se pa določeni Slovenci poistovetili z rastafarijanskim mišljenjem in kulturo, se pravi, da se prehranjujejo z vegetarijansko prehrano, ne pijejo alkohola, kadijo marihuano, so naklonjeni ideji enakosti, obiskujejo reggae festivale ... Vseeno pa se mi zdi, da v resnici ne verjamejo v Selassiejevo božanskost in ne vidijo potrebe po vrnitvi v Afriko. Lahko bi rekli, da gre bolj za stil življenja in nek približek kulturi, v kateri ljudje vidijo nek življenjski nazor, ki jim je najbližji. O »pravih«, črnih pripadnikih rastafarijanstva na Slovenskem mi torej žal ni uspelo pridobiti podatkov.

5 Rastafarijanstvo in popularna kultura

Kot je že bilo omenjeno, ljudje pogosto rastafarijanstvo povezujemo z reggae glasbo. Ta glasba je sicer lahko neodvisna od rastafarijanstva, vseeno pa lahko trdimo, da je v pretežni meri precej prepletena z rastafarijanskimi liričnimi elementi, ki izvirajo iz afroameriške glasbe.

²⁸ Na Japonskem je veliko zanimanja za jamajško kulturo zato, ker se Japonci, podobno kot črnci v diaspori, vidijo kot homogen narod. Ključni moment za oblikovanje tovrstne miselnosti na Japonskem pa se je zgodil v 19. stoletju, ko so na Japonsko prišli Američani. Ti so Japonce prisili v trgovanje, kar pa je povzročilo velik gospodarski napredek, saj se je Japonska v nekaj desetletjih spremenila iz pretežno agrarne dežele v precej razvito gospodarsko silo, ki je imela tudi dobro razvito znanost, izobraževanje in politične institucije. Z napredkom in razvojem pa je prišla tudi želja po definiranju »mej japonskega naroda«, kar je dodatno pripomoglo k homogenosti Japoncev. Kljub temu da so Japonci lep čas gledali zviška na črnce, imajo z njimi nekaj skupnega; enotnost (naroda) in determiniranje sebe kot drugačnega od ostalih ras oz. narodov (Sterling 2006, 5–8).

5.1 Razvoj reggae glasbe

Kljub temu da reggae na splošno velja za jamajško glasbo, ima v resnici globoke korenine v afroameriški glasbi. Tako kot pri bluesu in calypsu, gre pri reggaeju pogosto za nekakšno potrebo po izražanju političnih komentarjev črnskih sužnjev napram njihovim belskim lastnikom. Medtem ko blues odseva potrebo po preživetju in prilagoditvi in je calypso bolj ciničen in satiričen, je reggae precej bolj sarkastičen, komentaren in morda celo najbolj revolucionaren (Anderson 2004, 206; Dževerdanovič 1996, 1–2).

Predhodnik reggaeja je mento. Gre za prvotno ljudsko glasbo na tem območju, ki se je, podobno kot blues, prepevala ob delu. S tako imenovanimi delavskimi pesmimi so si delavci krajšali čas in enoličnost delovnih ur. Iz menta se je kmalu razvil ska, ki predstavlja pravo revolucijo ne samo v jamajški glasbi, ampak tudi v jamajškem načinu življenja. Ska se je začel močno razvijati po drugi svetovni vojni, razcvetel pa se je po jamajški osamosvojitvi leta 1962. Na to je vplivalo več dejavnikov, pomemben vpliv pa so imeli Američani. V tistem času se je namreč Jamajka začela transformirati iz ruralne v urbano deželo. Med in po drugi svetovni vojni je bilo na Jamajki stacionirano večje število ameriških vojakov, ki so s seboj prinesli tudi svojo glasbo; glasbo različnih big bandov ter ritma in bluesa. Kmalu za tem so Jamajčani začeli loviti tudi prve ameriške radijske postaje iz New Orleansa in Miamija, na katerih so se predvajali ritem in blues ter jazz. To je predstavljalo veliko nasprotje angleškemu radijskemu programu, ki je bil do tedaj prevladujoč na otoku, predvajal pa je predvsem lahkotno klasiko in jazz. Razvijati pa so se začeli tudi prvi jamajški big bandi, saj so bili Jamajčani navdušeni nad njimi in so začeli razvijati svojo tradicijo na tem področju. Tako je ameriška glasba obveščala Jamajčane o tem, kaj je popularno, vendar pa so na Jamajki vseeno iskali lastno identiteto v glasbi (Anderson 2004, 206; Du Noyer 2004, 348–350; Dževerdanovič 1996, 5–12; Kaupilla 2006, 66–67, 77–78).

Ska je poseben zato, ker sicer ima strukturo ritma in bluesa ter držo jazz, temu pa je primešano dovolj jamajškega priokusa, da lahko trdimo, da je ska lokalna, jamajška glasba. Hkrati pa so tudi big bandi postali močno popularni po vsej državi, vendar pa je zmotil en problem. Na živih koncertih so si big bandi pogosto vzeli daljše pavze, ki so trajale tudi do pol ure in takrat je bilo celotno prizorišče v tišini. Promotorji glasbe pa so želeli, da bi se glasba tudi takrat nadaljevala, predvsem zato, da ljudje ne bi zapuščali prizorišča. Želeli so ljudi obdržati na plesišču, hkrati pa bi tudi naprej prodajali pijačo (predvsem pivo in rum), ki je predstavljala velik del dobička. Tako so se razvili tako imenovani »sound systems«

oziroma »zvočni sistemi«²⁹ (Kaupilla 2006, 79–80; Du Noyer 2004, 351, Dževerdanovič 1996, 18–19).

Zvočni sistemi so dober pokazatelj, kako se lahko razvijajoča kultura prilagodi tehnološkim omejitvam. Ker je bila v tistem času, tako kot danes, večina prebivalcev revna, si ni mogla privoščiti vstopnic za koncerte big bandov. Tako so zvočni sistemi postali glavna atrakcija, predvsem med vikendi, in edin način, da se je glasba približala širši množici. Kljub temu da so nekatere skladbe, ki so jih vrteli, prihajale iz Združenih držav Amerike (ZDA) na Jamajko z nekajletnim zamikom. Ljudje so se zvečer odpravili ven, na ulici pa so se predstavljali različni zvočni sistemi s svojimi didžeji, nekateri od njih so postali prave zvezde. Med najbolj znane predstavnike te kulture spadata Coxone dodd in Prince Buster, ki sta pomembna predvsem iz enega razloga, saj sta glasbi spremenila takt. Zamenjala sta namreč razvrstitveni poudarek iz prvega in tretjega takta v drugi in četrti takt in s tem izpostavila nepoudarjene dobe. To je kasneje postala skupna točka vse nadaljnje jamajške glasbe in je predstavljala nekaj prepoznavno jamajškega, zvočni sistemi pa tako predstavljajo nepogrešljiv del v zgodovini jamajške glasbe (Du Noyer 2004, 350–351; Kaupilla 2006, 79).

Ska torej predstavlja prvi pravi stil jamajške glasbe. Vendar pa je imel relativno omejen obseg izražanja in je bilo na nek način neizogibno, da bo prišlo do nadaljnje preobrazbe glasbe. Lahko rečemo, da je bila logična posledica to, da se je glasba upočasnila, saj se ska igra precej hitro. Tako je nastal »rock steady«. Ker so glasbeni producenti videli, da se je tudi tovrstna glasba med poslušalci in plesalci prijela, so hitro zgrabili tovrstno priložnost in začeli na veliko snemati takšno glasbo. To je pomenilo novo prelomnico v razvoju jamajške glasbe, saj so se na površje dvignili novi zvezdniki z velikim številom različnih uspešnic, hkrati pa je rock steady pomemben zato, ker predstavlja pomemben mejnik v razvoju reggae glasbe oz. njeno osnovo. Umiril se je ritem z udarcem na vsak tretji takt, povečala se je vloga bas kitar, kitare so poudarjale akorde na vsak drugi in četrti takt, hkrati pa se je zmanjšalo število nastopajočih. Rock steady je po priljubljenosti kmalu presegel ska glasbo, predstavlja pa tudi povod za nastanek reggae glasbe (Anderson 2004, 207–208; Du Noyer 2004, 352–354).

²⁹ »Sound systems« veljajo za pomemben del jamajške popularne kulture. Razvili so se v 50. letih 20. stoletja in to kar na ulicah Kingstona. Različni D.J.-i in MC-ji so si namreč v določenem delu ulice postavili svojo stojnico, katera je imela vso potrebno opremo; generator, predvajalnik glasbe, mikrofoni in zvočnike. Tako so na ulici vrteli različno glasbo (npr. ska, rocksteady, reggae ...) in sčasoma je to postal način nočne zabave na Jamajki, predvsem v Kingstonu.

5.2 Roots reggae in Bob Marley

Roots reggae je nastal v kingstonških getih v poznih 60. oz. zgodnjih 70. letih prejšnjega stoletja in je danes verjetno najbolj znana jamajška glasba po svetu. Izraz reggae naj bi bil prvič uporabljen v skladbi »Do the Reggae toots«, avtorjev Toots in The Maytals, pomenil pa naj bi neko grobo, raztrgano, vsakdanjo stvar. Vendar pa je reggae drugačen od drugih zvrsti, posebno kar se tiče besedil. Večina ljudi je bila namreč v tistem času močno nezadovoljna s političnimi in ekonomskimi razmerami na otoku in tako se je v glasbo vmešal glas protesta proti vladajočim slojem in politiki, ravno v tistem času pa se je pojavilo rastafarijanstvo, ki je ponudilo nekakšno uteho točno tem ljudem. Lahko bi dejali, da je reggae postal umetniški izraz za rastafarijance in da sta rastafarijanstvo in reggae začela na nek način sobivati. Hkrati s tem pa se je rastafarijanstvo začelo predstavljati kot nekaj večjega od religije, kot kulturno gibanje (Anderson 2004, 208; Dževerdanovič 1996, 24; Du Noyer 2004, 354).

Za eno izmed prvih reggae pesmi z rastafarijansko tematiko tako npr. velja pesem »Back-a-wall«, avtorja, imenovanega »Lord Creator«. Vseeno pa je to kombinacijo verovanja in glasbe v svet ponesel Robert Nesta Marley, bolj znan kot Bob Marley. Marley je bil rojen leta 1945 v malem kraju St. Ann belemu očetu angleškega porekla in črni jamajški materi. Očeta praktično ni poznal, že v rani mladosti pa je spoznal, kako pomembna je barva kože, policijsko nasilje in revščino. Kmalu sta se z materjo preselila v Kingston, kjer se je pri dvanajstih spoznal z Nevillom Livingstonom, bolj znanim kot Bunnyjem Wailerjem, s katerim sta postala dobra prijatelja. Ravno Bunny ga je tudi vpeljal v glasbo. Kmalu se jima je pridružil še Peter Tosh in ustanovili so skupino, ki je danes najbolj znana kot Bob Marley & the Wailers. Kasneje se je Bob odločil za samostojno pot, na njegovo glasbo pa je močno vplivalo rastafarijanstvo, ki je bilo na Jamajki takrat v vzponu, in predvsem prihod Haila Selassieja na Jamajko leta 1966. Tako je Marley začel tudi živeti po načelih rastafarijanstva in ga javno promovirati. Uporabljal je religijske in socialne metafore, vzpostavil je razmerje med dobrim in slabim, govoril pa je tudi o pomembnosti vrnitve črncev v Afriko. Pravijo, da je bil Marley pri promociji te glasbe uspešen tudi zaradi svoje karizmatične osebnosti. Marley danes velja za enega najbolj znanih glasbenih poetov, ki je v svoji glasbi izražal duhovno aktivnost ter velja kot nekakšen sel in interpret duhovnih vrednot (Campbell 2007, 140; Collingwood 2006, 15, 68, 114–115; King in Jensen 1989, 18).

Bob Marley je na nek način pripeljal legitimnost v reggae glasbo in v rastafarijanstvo, hkrati pa je postal ponos Jamajke in njena največja mednarodna reklama, saj se prav zaradi njega precej ljudi odloči za obisk Jamajke. Njegove podobe še danes krasijo marsikateri

jumbo plakat ali zid, in to po vsem svetu, seveda pa je tega največ ravno v njegovi domovini. Lahko trdimo, da za veliko ljudi Bob Marley je reggae, saj je postavil temelje modernega reggaeja in dal navdih tisočim izvajalcem in poslušalcem te glasbene zvrsti. Njegova moč, katero je ljudem prenašal preko glasbe, je bila predvsem duhovna, inspiracijska, intelektualna in socialno-politična. Marley je deloval tudi v političnem kontekstu, daroval je revnim ljudem na Jamajki, hkrati pa je poskušal stvari spremeniti tudi na političnem področju. Aktiven je bil predvsem v domači politiki (znamenita je fotografija, kjer je nad seboj združil roke dveh največjih političnih nasprotnikov na Jamajki, voditeljev dveh najmočnejših strank), vpliven pa je bil tudi v drugih deželah po svetu, predvsem v tistih z večinskim črnim prebivalstvom. Pel je pesmi o ljubezni in nežnosti ter o spoštovanju, vse z namenom spremeniti svet na bolje. Zaradi njegove dejavnosti je bil nanj izveden tudi atentat, vendar je Marley preživel, vseeno pa ni mogel premagati raka, katerega je zdravil večinoma z marihuano. Med njegovimi najbolj znanimi pesmimi bi izpostavil »War«, »No Woman no Cry«, »Redemption song«, »Buffalo Soldier«, »Get Up, Stand Up«. Težko bi našteali vse njegove uspešnice, drži pa, da vse njegove skladbe nosijo pozitivno sporočilo. V zasebnem življenju je bil poročen z Rito Marley, kljub temu pa je imel poleg njunih otrok še več nezakonskih. Kljub svetovni slavi za časa življenja ni dobil nobenega večjega glasbenega priznanja, je pa bil večkrat posthumno odlikovan (Bradley 2001, 396–398; Campbell 2007, 140–148).

5.3 Lirični elementi v reggae glasbi

S tem ko se je rastafarijanstvo začelo vpenjati v reggae glasbo, je s seboj prineslo tudi določene danes nepogrešljive (lirične) elemente te glasbe. Najprej jih bom na kratko predstavil v teoriji, kasneje pa še na primerih določenih pesmi. Najbolj pogosto ponavljajoče teme so: »Jah« (bog), »Babilon« oz. zatiranje, vojna in mir, revščina, enotnost, dobro in zlo, zatiranje in svoboda. Pomemben lik v pesmih je tudi Haile Selassie, ki se pogosto enači z besedo »Jah« ter besedno zvezo »I and I« (King in Jensen 1989, 21–22).

Če gremo lepo po vrsti; »Jah« v pesmih po navadi s seboj prinaša pozitivne motive, kot so pravičnost, zaščita, ljubezen, vera, življenje, moč ipd. Opisan je kot večna življenjska sila, polna ljubezni in ki ima moč, da vodi in zaščiti svoje privrženca oz. svoje otroke. V tej zvezi so tudi pogosta navezovanja na biblijo. Pravo nasprotje temu božanstvu pa predstavlja »Babilon«, ki je sinonim za zatiranje, korupcijo in pokvarjen sistem cerkva, držav in policij. »Babilon« je pogosto označen tudi kot rastafarijanski hudič oz. zatiralec, ki deluje in zatira iz

osebnih motivov, kot so pohlep, predsodki in ljubosumnost. V pesmih so tako pogosti pozivi k porušenju in požigu »Babilona«, označuje pa se ga tudi kot vampirja, hudodelca, zapor, sužnjelastnika ipd. Tudi ta pojem (tako kot »Jah«) ima torej dvoumen pomen. »Babilon« je lahko zlo, uničujoča moč, žival ali človek, sistem (King in Jensen 1989, 22–24).

Naslednja pomembna pojma sta zatiranje in svoboda. Zatiranje vključuje elemente, kot so revščina, jok otrok, razlikovanje, trpljenje, verige, ovire ipd. Veliko teh pojmov se nanaša na ženske in otroke, ki naj bi bili pogosto nemočni v sistemu, kot je »Babilon«. Se pravi, so potrebni rešitve. Slednjo pa predstavlja pojem svoboda, ki s seboj prinaša elemente, kot so ptič, Sion, izhod, odpuščanje, enake priložnosti ipd. (King in Jensen 1989, 24–26).

Zadnji od metafor, ki bi ju na kratko predstavil, predstavljata besedi »vojna« in »enotnost«. Z »vojno« prihajajo pojmi, kot so izgredi, demonstracije, ubijanje, boj, revolucija ipd. Ta pojem se pogosto povezuje s človekovimi pravicami, političnim nasiljem, neenakostjo ... »Enotnost« pa s seboj prinaša eno ljubezen, eno ljudstvo, združenje. Tudi tokrat gre torej za diametralno nasprotje dobrega proti zlu (King in Jensen 1989, 26–27).

Na tem mestu bi predstavil na konkretnih primerih, kako se to odraža v današnjih reggae pesmih. Izbral sem si pesmi: Gracious mama Africa (izvajalka Dezarie), Peace in Liberia (izvajalec Alpha Blondy), Herbalist (izvajalec Alborosie), Jah inna your life (izvajalec Gentleman) ter Gori (izvajalec Frenkie).

V pesmi Gracious mama Africa avtorica poje: »Gracious mama Africa/ If is clear to we, the love that she perform/Providing man it's soul life/Even though Babylon try to conquer I by/Taking us away from the homeland/Down to Sodom and Gomorrah ina the quicksand/ Will we go back to where we belong« (YouTube 2008, 1).

Ta pesem je po mojem mnenju lep primer tega, kako se v rastafarijanstvu skozi reggae glasbo izraža želja po vrnitvi črncev v njihovo domovino, imenovano »Sion«. Ker so bili od tam iztrgani s strani belega človeka, sedaj živijo v nemogočih zatiralskih pogojih (Sodoma in Gomora, Babilon). Vendar vseeno jim je namenjeno se vrniti v Afriko, kjer bodo živeli v miru in sreči, tam se bodo vse slabe stvari spremenile v dobre.

Alpha Blondy v pesmi Peace in Liberia pravi: »We want peace in Liberia/Peace in Monrovia/Cause Babylone shall not rise again/Babylone shall not stand again/ No matter who wins, Liberia is crying/ We calling on Jesus Christ to save I and I/We calling on Allah to save I and I/Calling Adonai to save I and I« (YouTube 2010).

To je stereotipna reggae pesem, ki govori o želji po miru. Poje o svobodi in o prenehanju nasilja v tem delu sveta (Liberija oz. Afrika). V želji, da se ljudje združijo in prenehajo z vojskovanjem, avtor pravi, da je treba premagati »Babilon«, ki je to nasilje prinesel. Svojo

željo po učinkoviti rešitvi pa je naslovil tudi na božanstva različnih religij, saj ni važna vera, ker gre za eno ljudstvo, važno je prenehanje nasilja in svoboda.

Alborosijevo skladbo Herbalist sem izbral zato, ker vsebuje tako »Babilon« kot marihuano. Alborosie tako pravi: »Babylon dem thief my herb dem thief my herb/herbalist high grade specialist/export green stash/import green cash/Babylon dem thief my herb dem thief my herb« (YouTube 2012).

V tem primeru se avtor predstavi kot uporabnik marihuane (ki v rastafarijanski kulturi velja za sveto rastlino, nekaj naravnega in zato ne bi smela biti prepovedana), ki pa mu »Babilon«, se pravi policija, onemogoča normalno uporabo (in morda tudi preprodajo), zato se je »prisiljen« zateči k nekaterim nelegalnim prijemom.

Gentleman pa opeva boga in to, kako je svet lepši, če ga sprejmeš v svoje življenje: »From you have Jah in yuh life everything nice/Behold dis my brother you don't have to think twice/Jah ina yuh life everything is bright/Everything is beautiful and everything is light/Jah ina your life everthing nice/ Behold this my sisters you don't have to think twice/ You got Jah in yuh life and Jah Jah choose you/In dis ya land of Babylon nuh make dem rule you« (YouTube 2008, 2).

Se pravi, sprejmi boga (Jahja) v svoje življenje in vse bo boljše, lepše, tudi »Babilon« ti potem »nič ne more«. Tovrstne pesmi so precej pogoste, Jah je po mojem mnenju najbolj pogosto obravnavana tematika v reggae besedilih (poleg Babilona seveda).

Kot zadnje sem izbral pesem iz naše okolice. Gre za izvajalca iz Bosne in Hercegovine (BiH), ki se imenuje Frenkie. S tem izborom želim poudariti, da zgoraj omenjeni lirični elementi niso le verske narave in rezervirani za črnske izvajalce ampak da se uporabljajo tudi v deželah, ki niso značilne za rastafarijanstvo. Gre za to, da je to enostavno del reggaeja, ne glede na to, iz kje prihaja izvajalec. V pesmi Gori gre refren takole: »Gori Wall Street I gori MMF/Gori svaka banka I svaki sef/Gori Brisel I gori Washington/Gori, gori, gori Babilon« (YouTube 2011).

Na tem mestu bi dodal, da je reggae kot glasbena zvrst uspešen predvsem na območjih, kjer vlada visoka stopnja nepismenosti. Na takih območjih se je reggae prijel med ljudmi zato, ker jih nekako notranje očisti in da revnim možnost javnega sodelovanja in izražanja mnenj, ki bi jih drugače po vsej verjetnosti oblast cenzurirala. Glasba namreč z ljudmi komunicira na treh nivojih: fizičnem (ples), čustvenem (čutenje glasbe) ter kognitivnem (procesiranje informacij). Reggae je preprost, lahko razumljiv in revolucionaren, in to je tudi eden izmed razlogov, ki pritegnejo ljudi. In zato je reggae poln protestnih pesmi, ki izražajo

nezadovoljstvo, hkrati pa se sklada z rastafarijanstvom, ki podpira enakost (King in Jensen 1989, 19–20).

6 Analiza – pomembnost rastafarijanstva za črnsko populacijo

V nalogi je bilo pokazano, da rastafarijanstvo predstavlja poskus ponovne rekonstrukcije identitete in zavestnega življenja z afrocentrične perspektive. Prav rastafarijanstvo predstavlja neke vrste most, ki povezuje črnce v diaspori in tiste v Afriki, rastafarijanski način življenja pa predstavlja zavesten odklon od »tuje« kulture in ponovno odkrivanje afriških korenin ter afriških kulturnih smernic. Po Semaju (1980, 22–23) je glavni konstrukt, kadar govorimo o rastafarijanstvu, koncept kulture. To pa zato, ker skozi definicijo kulture pride do definicije različnih politik (npr. gospodarskih ipd.) in tudi psihološkega ozračja med ljudmi. Kultura nas nauči, kdo so naši prijatelji oz. »zavezniki« in kdo so naši nasprotniki oz. sovražniki. Skozi kulturo se je razvila ideja o svobodi, skozi kulturo se ljudje »osvobajajo«. Stopenj pa je več, te pa so: a) popularna kultura (primarna stopnja kulture, ki je prisotna v vsakodnevem življenju in na tem področju je rastafarijanstvo precej prisotno), b) nacionalna kultura (lahko rečemo, da rastafarijanstvo na nek način predstavlja del jamajske nacionalne kulture, saj naj bi bilo rastafarijancev med 5 in 20 odstotki Jamajčanov), c) znanstvena kultura (potrebna je za razvoj in temelji na kritični asimilaciji človeških dosežkov) in d) univerzalna kultura, v kateri prevladuje medsebojna toleranca, spoštovanje in solidarnost med ljudmi in v odnosih do drugih živih bitij. In po mojem mnenju je to bistvo rastafarijanstva – medsebojno sprejemanje in spoštovanje soljudi, ne glede na njihov izvor, barvo kože ipd. Na tem področju po mojem mnenju rastafarijanstvo dejansko dosega višjo raven, bolj sledi svojim duhovnim ciljem kot marsikatera druga religija.

Religija? Da, religija. Iz doslej napisanega je razvidno, da rastafarijanstvo vsebuje vse potrebne elemente religije. Velik poudarek je v verovanju v vrhovno bitje, v tem primeru gre za nekdanjega etiopskega cesarja Haile Selassieja. On predstavlja neumrljivo silo, sveto trojico, pravičnost in boljšo prihodnost. Osnove za njegovo božanskost so rastafarijanci našli v bibliji (sveti knjigi), saj naj bi bil potomec biblijskih kraljev, hkrati pa prvi pravični (črnski) kralj, ki bo osvobodil trpeče in jih popeljal izpod zaslužnevalnega jarma sovragov. Za rastafarijance je on luč in prava pot. Pripisujejo mu nesmrtnost in druge nadnaravne moči in velja za reinkarnacijo Jezusa Kristusa. Rastafarijanci imajo tudi svoj moralni kodeks, saj živijo po določenih pravilih, kljub temu da so le-ta precej ohlapna in prilagodljiva posamezniku. Vseeno pa so rastafarijanci načeloma vegetarijanci, kadilci marihuane in naj bi

bili prijazni in spoštljivi do soljudi, prav tako pa so »dolžni« pomagati bližnjim in skrbeti za tiste, ki so pomoči potrebni. Rastafarijanci naj bi se zavzemali za enake pravice vseh ljudi po svetu, saj so ravno oni nastali zaradi kratenja človekovih pravic oz. sužnjelastništva. V rastafarijanstvu pa obstaja tudi simbolika povračila, pa čeprav je mišljena le mentalno. Za raste obstajajo nebesa in ta nebesa se imenujejo Etiopija oz. Afrika in simbolizirajo svet, kjer so vsi ljudje enaki, kjer ni nepravice in kjer prevladuje božja ljubezen.

Tako bi po Smrketu lahko uvrstili rastafarijanstvo pod pojem »religija«. Kaj pa po Durkheimu? Haila Selassieja bi lahko uvrstili v prvi dve kategoriji, saj predstavlja tako nekaj nadnaravnega kot tudi božansko bitje, saj Selassie simbolizira rešitelja, boga, reinkarnacijo, kralja in še kaj. Kot je bilo omenjeno, naj bi nekateri na njegovih rokah videli brazgotine, ki naj bi bile posledice križanja. Selassie naj bi imel nadnaravno moč, saj naj mu ne bi do živega prišla niti bomba, obenem pa je tudi »vstal« od mrtvih, njegov prihod pa je bil tudi »prerokovan«. Rastafarijanstvo ima tudi svoje obrede in način verovanja ter svete simbole. Glavni izmed njih je marihuana, sveta rastlina, ki omogoča posamezniku dvigniti zavest in bolje spoznati svet. Ganjo rastafarijanci uporabljajo med svojimi obredi, ki jih pogosto spremlja bobnanje in petje, takrat pa se rastafarijanci povezujejo z bogom in so na splošno na »višjem nivoju zavesti«. Obstajajo tudi določene svete resnice, med drugim božanskost Ras Tafarija in preroškost Garveya. Lahko bi dejali, da je rastafarijanstvo neke vrste rodovna religija, saj se v to religijo rodiš. Zelo pomembna je barva posameznikove polti, kljub temu da smo videli, da obstajajo ločine, ki medse sprejemajo tudi ljudi drugih ras. Mislim, da je to večina dejavnikov, ki ustrezajo Durkheimovi definiciji religije (»religija je čvrsto povezan sistem verovanj in običajev, ki se nanašajo na sveto, to so izdvojene in prepovedane stvari, kot sistem verovanj in običajev, ki vse svoje privržence združujejo v isto moralno skupnost, imenovano cerkev« (Durkheim 1982, 44)), kljub temu da nimam podatkov o morebitnih magijskih aktivnostih znotraj rastafarijanstva (čeprav bi verjetno rastafarijanstvo kot tako s strani ostalih verskih ustanov lahko šteli za magijo). Je pa tudi res, da je v rastafarijanstvu zelo pomemben posameznik. In ker rastafarijanstvo ne pozna druge hierarhije razen let, ni cerkev, pravila o prehranjevanju in higieni so precej ohlapna, obenem pa tudi ni neke »dokončne resnice«. Zato obstaja veliko število ločin in različnih interpretacij rastafarijanskega sporočila in zato se rastafarijanstvo pogosto ne uvršča med konvencionalne religije. Vendar se zaradi zgoraj opisanih dejavnikov s tem ne morem strinjati in lahko trdim, da gre za tip nekonvencionalne religije kumulativne narave, ki vsebuje večino religijskih elementov.

Na začetku sem rastafarijanstvo uvrstil v skupino tako imenovanih Novih religijskih gibanj. Mnogi se s to definicijo ne bi strinjali, vsaj v celoti ne, saj naj bi večina NRG nastala po 2. svetovni vojni, njihov koncept delovanja pa naj bi bil precej drugačen od prevladujočih metod v rastafarijanstvu. Strinjam se s tem, da rastafarijanstvo ni tipično NRG. Ne deluje po principu »multinacionalk« kot nekatera druga NRG (npr. scientologija, realijanstvo, ...) oz. je v načinu delovanja popolnoma drugačno. Sicer obstajajo rastafarijanski pridigarji, duhovniki, zdravniki, preroki ipd., vendar se to gibanje širi precej manj oz. slabše organizirano od ostalih NRG. Po drugi strani pa lahko rečemo, da gre pri rastafarijanstvu za preplet med različnimi religioznimi idejami in praksami, kljub temu da osnova temelji na judovsko-krščanskem izročilu. Do tega izročila je rastafarijanstvo tudi precej kritično in ga zavrača, zanimivo pa je, da je samo prevzelo njegov način delovanja in ga malo preobrazilo. Rastafarijanci so bili, podobno kot v starejši zgodovini judje in kasneje kristjani, s strani družbe sprva nesprejeti in negativno zaznamovani, marsikje po svetu (tudi pri posameznikih v Sloveniji) pa rastafarijanstvo še danes nosi negativno konotacijo, predvsem zaradi uporabe konoplje. Rastafarijanstvo svojim pripadnikom ponuja drugačen tip verovanja, ki zagotavlja višjo duhovnost ter bolj čiste misli, privlačno pa je tudi zato, ker ni neke določene strukture delovanja in si vsakdo po svoje lahko interpretira rastafarijanske nauke in resnice.

Rastafarijanstva ne bi bilo, če beli človek ne bi razvil teze, da so pripadniki drugih ras manjvredni in zato primerni za sužnje. Zato so bili črnci in tudi drugi dolga leta poniževani na različne načine in izpostavljeni telesnim ter duhovnim zlorabam. Njihova morala je bila popolnoma na dnu in k sreči so določeni posamezniki še vedno verjeli, da so vsi ljudje enaki in da so tudi črnci sposobni enakih stvari kot belci. Počasi se je med črnci začela dvigovati morala in zavest o enakosti, za to so skrbeli določeni posamezniki, ki so začeli snovati različne črnske organizacije, ki so precej hitro začele pridobivati na članstvu in popularnosti. Pod vplivom obstoječih gibanj in ob spletu različnih naključij je nastalo rastafarijanstvo. Zato lahko trdimo, da je rastafarijanstvo rezultat različnih črnskih gibanj, ki je na svoj način angažiralo večje število ljudi in morda posledično tudi vplivalo na nastanek kakšnega novega črnskega gibanja. Vseeno pa zagotovo lahko trdimo, da je rastafarijanstvo pomembna točka v rekonstrukciji črnske identitete, saj je dalo ljudem potreben zagon in zavedanje, da so črnci lahko enakopravni belcem. In to je zelo pomembno, predvsem za nekoga, ki do takrat ni verjel v kaj takega. Prelomna točka se je po mojem mnenju zgodila ob kronanju Haila Selassieja, saj so neizobraženi in nepodučeni črnci takrat prvič slišali za črnega kralja. To je pomenilo, da so tudi črnci sposobni voditi državo in početi velike stvari. Zato je Etiopija postala simbol in srce Afrike, Haile Selassie pa simbol črnskega upora, zavzemanja za

enakopravnost in pravice. Zdi se, da so šli črnci oz. pripadniki rastafarijanstva v svojem poveličevanju Selassieja malce predaleč, vendar je to verjetno le naravna reakcija na prejšnje stanje. Zato so se Selassieju začele pripisovati nadnaravne sposobnosti, njegova država pa je bila kovana v zvezde, kljub temu da Selassiejeva vladavina danes na Zahodu velja za zaostalo diktaturo, v kateri so povprečni prebivalci živeli precej mizerno (glej Petrič 1988). Zato lahko trdimo, da je rastafarijanstvo skozi popularno kulturo (kjer je, kot opisano, tesno povezano z reggae glasbo), s pomočjo mislecev, kot je npr. Marcus Garvey, ter z vladavino Haila Selassieja precej prispevalo k rekonstrukciji črnske identitete in v črncih utrdilo samozavest. Kot slabo stran bi lahko izpostavili relativno visoko stopnjo sovražne nastrojenosti proti belcem pri določenih posameznikih (kar je verjetno logična posledica zasužnjenja), zavračanje sveta belcev na moralnem, mentalnem in ideološkem nivoju ter homofobnost in morda malce pretirano patriarhalno hierarhijo.

Kot rečeno, gre za upor proti belemu človeku in njegovemu svetu, »Babilonu«. V kolikšni meri je ta upor uspešen, ni lahko določiti, vseeno pa se mi zdi, da je s stališča pravih rastafarijancev prej uspešen kot ne. Pravi rastafarijanci se prehranjujejo z rastlinami in za preživetje ne potrebujejo zahodnjaške hrane, dobrin in navad, bogastvo pa tudi ne predstavlja posebne vrline in občudovanja v njihovi družbi. Pravi rastafarijanci živijo preprosto v samozadostnih komunah in so zato neodvisni od potrošniškega sveta, katerega tako močno zavračajo. Vseeno pa se po mojem mnenju zahodnemu načinu življenja ni mogoče povsem izogniti, še posebej ne v državah, kot je npr. Jamajka, ki je pod precej velikim vplivom ZDA. Tako morajo tudi rastafarijanci spoštovati določene zakone in institucije in zato, po mojem mišljenju, rastafarijanstvo simbolizira uspešen boj proti svetu belega človeka predvsem na mentalnem nivoju. In to je tudi bistvo rastafarijanstva, podobno kot mentalna oz. moralna in ne dejanska vrnitev v Afriko. Zato se rastafarijanci ne strinjajo z obstoječim sistemom in ga, kolikor je le možno, poskušajo obiti in si ga prilagoditi. Zato lahko trdimo, da rastafarijanstvo predstavlja uspešen boj z Babilonom.

Skozi nalogo pa sem tudi predstavil vpliv rastafarijanstva na popularno kulturo in obratno. Jasno je, da reggae glasba ne bi bila enaka brez rastafarijanstva. Glasba kot taka bi verjetno nastala v vsakem primeru, vendar besedila so tista pika na i. Prav rastafarijanstvo, njegovi elementi in način uporabe besed, je dalo reggaeju poseben lirični zagon, ki je še danes zelo prisoten, v bistvu prevladujoč. Na drugi strani je reggae preko Boba Marleya omogočil rastafarijanstvu predstavitev širšemu krogu ljudi. Svet je spoznal, kaj je rastafarijanstvo in kaj predstavlja in kar naenkrat se je vedno več ljudi odločilo, da bodo postali rastafarijanci. Tisti »stari« rastafarijanci pa so postali družbeno bolj sprejemljivi, saj jih ljudje niso več zavračali,

nadlegovali in prijavljali policiji, vsaj ne v tolikšni meri. Menim, da na svetu ni celotne popularne kulture, ki bi bila z določeno religijo ali religijskim gibanjem bolj povezana, kot je reggae z rastafarijanstvom oz. obratno. Vendar, ker se ob poslušanju reggae glasbe pogosto uživa tudi marihuana, se pojavljajo tudi določeni stereotipi. Da, marihuana je del rastafarijanstva in reggaeja (saj so prvotno reggae glasbo delali rastafarijanci in veliko se jih z glasbo ukvarja tudi danes), vendar ni edini razlog za to, da ljudje poslušajo reggae ali verjamejo v božanskost Ras Tafarija. Vendar skozi čas bo verjetno tudi ta stereotip ovržen. Lahko torej zaključimo, da reggae in rastafarijanstvo hodita z roko v roko in bila bi velika škoda, če temu ne bi bilo tako oz. če bi morala obstajati eden brez drugega.

7 Zaključek

V pričujočem delu sem poskušal ovreči določene stereotipe o rastafarijanstvu in pokazati, da gre za kompleksno zadevo, ki jo je potrebno umestiti v pravičen zgodovinski čas in prostor. Rastafarijanstvo predstavlja črnski odgovor na belsko zatiranje in maltretiranje in gre morda včasih tudi v določeno skrajnost, kar pa je tudi razumljivo. Paradoksalno se mi zdi, da je rastafarijanstvo nastalo na osnovah judovsko-krščanske tradicije, vendar sploh ne bi nastalo, če bi ljudje spoštovali osnovne nauke teh ver. Tu mislim predvsem na spoštovanje soljudi in enakost pred bogom. Vendar, ker so se razvile teorije o rasni superiornosti, je nastal tudi velik madež v sicer bogatih in spoštovanja vrednih zgodovinah večjih evropskih narodov, tistih, ki so oblikovali naš svet v stanje, kot ga poznamo danes. Žrtve so bili predstavniki drugih ras oz. prebivalci drugih kontinentov, ki so bili na silo iztrgani od svojih domov in prepeljani v nov svet, kjer so bili prisiljeni živeti popolnoma drugačno življenje. Logično je, da so ti ljudje pogrešali svoj dom in poskušali negovati svoje stare običaje, hkrati pa so se razvili novi.

Ker so bili črnici že zavojevani, so se svojim gospodarjem uprli predvsem na duhovnem nivoju. Kar je po mojem mnenju pomembna zadeva. Na krščanski osnovi so razvili svoj sistem verovanja, ki dopušča veliko svobode in lastne interpretacije in zaradi tega je tako privlačen za množice. Ideale, ki jih ta sistem predstavlja, tudi spoštuje in jih poskuša živeti. Rastafarijanstvo predstavlja tudi upanje na boljši jutri, saj govori o deželi, kjer so vsi ljudje enaki in ta dežela se nahaja na Zemlji in ne v posmrtnem življenju. Etiopija ima dvojni pomen, saj gre za nebesa v tem življenju in hkrati za odklon belskih nebes, ki se nahajajo v posmrtnem življenju.

Vendar pa gre tudi za globljo zadevo, saj je rastafarijanstvo po mojem mnenju tudi reakcija na pokvarjen sistem, v katerem živimo vse od industrijske revolucije naprej. Živimo namreč v

družbi, kjer je ogromno neenakosti in kjer velika večina svetovnega prebivalstva živi v nepredstavljeni revščini. Na drugi strani pa manjša skupina ljudi bogati in hkrati obvladuje svet, njegovo gospodarstvo in politiko. In na žalost so človeška življenja manj vredna od denarja. Ta svet so zaradi precej boleče izkušnje začeli zavračati tudi rastafarijanci. Vendar so kmalu ugotovili, da se sistemu lahko upiraš le do določene mere in zato so razvili mentalno repatriacijo in idejo boljšemu življenju. Izbrali so si svojega junaka, nekoga, v katerem so videli upanje, da bo spremenil svet ali vsaj del sveta, kjer bo človek nekaj pomenil in kjer ne bo neprestanega medsebojnega izkoriščanja in kjer bodo pravice enake za vse.

Ta princip verovanja s seboj potegne tudi drugačen način življenja, ki se kaže predvsem v tem, da se želijo vrniti k naravi. Tudi to so rastafarijanci očitno razumeli veliko prej kot zahodni svet, kjer so bioprehrana, vegetarijanstvo in podobne zadeve še vedno relativno nova zadeva, ki je postala popularna zlasti v zadnjih letih. Del tega je poleg prehrane tudi marihuana. Navsezadnje gre za naravno rastlino, ki raste po vsem svetu in ki, za razliko od ostalih drog ali alkohola, ni predelana, ampak se uživa v taki obliki, kot je. In s tega stališča je resnično zanimivo, da se v času, ko se vračamo k naravi, ista narava tudi zakonsko prepoveduje. Rastafarijanci se vseeno upirajo tem zakonom in kadijo marihuano, vendar predvsem iz spiritualnih razlogov.

Rastafarijanstvo se mi zdi zanimiv način verovanja v boga – v bistvu ima enako osnovo kot krščanstvo, a vseeno je od njega povsem drugačno. Seveda ima tudi svoje slabosti, tu predvsem mislim na rasizem, idealiziranje in povzdigovanje afriške zgodovine, ki ima tudi svoje črne trenutke. Vseeno pa, kot je bilo opisano, obstajajo ločine, ki medse sprejemajo tudi belce in pripadnike ostalih ras. In če bodo rastafarijanci sposobni še bolj sprejemati belce in jim tudi odpustiti, potem bomo resnično prišli na pravo pot. Že zdaj se mi zdi, da se pri rastafarijanstvu v praksi veliko bolj spoštuje ostale ljudi in naravo. Ko pa bomo na tej točki, da smo vsi resnično enaki, potem bomo naredili prvi korak v pravo smer in v boljši svet.

8 Literatura

Aldrovandi, Carlo. 2011. Theo-Politics in the Holy Land: Christian Zionism and Jewish Religious Zionism. *Religion Compass* 5 (4): 114–128.

Alroey, Gur. 2011. »Zionism without Zion«? Territorialist Ideology and the Zionist Movement, 1882–1956. *Jewish Social Studies* 18 (1): 1–32.

Anderson, Rick. 2004. Reggae music: A History and Selective Discography. *Notes* 61 (1): 206–214.

Ban, Tina. 2008. *Novodobniška duhovnost: od zgodovinskih izvorov do sodobne podobe*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Barker, Eileen. 2001. Znanstveno proučevanje religije? Saj ne mislite resno! *Teorija in praksa* 38 (6): 984–1003.

Barker, Eileen in James A. Beckford, Karel Dobbelaere, ur. 1993. *Secularization, Rationalism and Sectarianism*. Oxford: Clarendon Press.

Barnett, Michael. 2002. Rastafari Dialectism: The Epistemological Individualism and Connectivism of Rastafari. *Caribbean Quarterly* 48 (4): 54–61.

Barnett, Michael. 2005. The many faces of Rasta: Doctrinal Diversity within the Rastafari Movement. *Caribbean Quarterly* 51 (2): 67–78.

Benard, Akeia A. 2007. The Material Roots of Rastafarian Marijuana Symbolism. *History and Anthropology* 18 (1): 89–99.

Blau, Judith R. in Eric S. Brown. 2001. Du Bois and Diasporic Identity: The *Veil* and the *Unveiling Project*. *Sociological Theory* 19 (2): 219–233.

Bogues, Anthony. 2011. C. L. R. James, Pan-Africanism and the black radical tradition. *Critical Arts: A South-North Journal of Cultural & Media Studies* 25 (4): 484–499.

Bonchuk Omang, Michael. 2012. Panafricanism, African Boundaries and Regional Integration. *Canadian Social Science* 8 (4): 232–237.

Bradley, Lloyd. 2001. *Bass Culture: When Reggae Was King*. London: Penguin Books.

Breiner, Laurence A. 2001. The English Bible in Jamaican Rastafarianism. *Journal of Religious Thought* 42 (2): 30–43.

Campbell, Horace. 2007. *Rasta and Resistance: From Marcus Garvey to Walter Rodney*. London & Hertfordshire: Hansib Publications.

Chevannes, Barry. 2011. Ship that will never sail: the paradox of Rastafari Pan-Africanism. *Critical Arts: A South-North Journal of Cultural & Media Studies* 25 (4): 565–575.

- Collingwood, Jeremy. 2006. *Bob Marley: his musical legacy*. London: Cassell Illustrated.
- Črnič, Aleš. 2012. *Na vodnarjevem valu: nova religijska in duhovna gibanja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Dagnini, Jérémié Kroumbo. 2008. Marcus Garvey: A Controversial Figure in the History of Pan-Africanism. *Journal of Pan African Studies* 2 (3): 198–208.
- Davidson, Steed V. 2008. Leave Babylon: The Trope of Babylon in Rastafarian Discourse. *Black Theology: An International Journal* 6 (1): 46–60.
- Dobelaere, Karel. 2011. The contextualization of definitions of religion. *International Review of Sociology – Revue International de Sociologie* 21 (1): 191–204.
- Du Noyer, Paul, ur. 2004. *Enciklopedija glasbe*. Radovljica: Didakta.
- Duffield, Ian. 1981. Marcus Garvey and Kwame Nkrumah. *History Today* 31 (3): 24–30.
- Durkheim, Emile. 1982. *Elementarni oblici religijskega života*. Beograd: Prosveta.
- Dževerdanovič, Mirjana. 1996. *Reggae: Bob Marley, rastafarianizem, beli reggae*. Ljubljana: Založba Karantanija.
- Ferfila, Bogomil. 2011. Etiopija: dežela tisočernih čudes. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hansing, Katrin. 2006. Rastafari in a Different Kind of Babylon: The Emergence and Development of the Rastafari Movement in Socialist Cuba. *Caribbean Studies* 34 (1): 61–84.
- Harrod, James B. 2011. A Trans-Species Definition of Religion. *Journal for the Study of Religion, Nature & Culture* 5 (3): 327–353.
- Jaffe, Rivke. 2010. Ital Chic: Rastafari, Resistance, and the Politics of Consumption in Jamaica. *Small Axe* 31 (14): 30–45.
- Jelenc, Danilo. 1994. Etiopija in Eritreja: četrt stoletja v Afriki. Radovljica: Didakta.
- Kaupilla, Paul. 2006. From Memphis to Kingston: An investigation into the origin of Jamaican ska. *Social and economic studies* 55 (1/2): 75–91.
- King, Stephen in Richard J. Jensen. 1989. Bob Marley's »Redemption song«: The Rhetoric of Reggae and Rastafari. *Journal of Popular Culture* 17–36.
- Kitzinger, Sheila. 1966. The Rastafari Brethren in Jamaica. *Comparative Studies in Society and History* 9 (1): 33–39.
- Klein, Claude. 2005. Zionism Revisited. *Israel Affairs* 11 (1): 238–253.
- Lee, Hélène. 2003. *The first Rasta: Leonard Howell and the rise of Rastafarianism*. Chicago: Chicago Review Press, Incorporated.
- Lewis, Ruperth. 2011. Marcus Garvey: the remapping of Africa and its diaspora. *Critical Arts: A South-North Journal of Cultural & Media Studies*. 25 (4): 473–783.

- Likar, Miha. 1966. *Jamajka*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Mendes, Pereira H. 1898. Zionism. *The North American Review* 167 (501): 200–210.
- Metaferia, Getachew. 1995. The Ethiopian connection to the Pan-African movement. *Journal of Third World Studies* 12 (2): 300–325.
- Petrič, Ernest. 1988. *Od cesarja do voditelja*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.
- Pollard, Velma. 1980. Dread Talk – the Speech of the Rastafarian in Jamaica. *Caribbean Quarterly* 26 (4): 32–41.
- Pollard, Velma. 1982. The Social History of Dread Talk. *Caribbean Quarterly* 28 (4): 17–40.
- Savishinsky, Neil J. 1994. The Baye Faal of Senegambia: Muslim Rastas in the Promised Land? *Africa: Journal of the International African Institute* 64 (2): 211–219.
- Semaj, Leachim Tufani. 1980. Rastafari: From religion to social theory. *Caribbean Quarterly* 26 (4): 22–31.
- Simpson, George Eaton. 1955. The Ras Tafari Movement in Jamaica: A study of Race and Class Conflict. *Social Forces* 34 (2): 167–171.
- Simpson, George Eaton. 1985. Religion and Justice: Some Reflections on the Rastafari Movement. *Phylon* 46 (4): 286–291.
- Singh, Simboonath. 2004. Resistance, Essentialism, and Empowerment in Black Nationalist Discourse in the African Diaspora: A Comparison of the Back to Africa, Black Power, and Rastafari Movements. *Journal of African American Studies* 8 (3): 18–36.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2013. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (9. maj 2013).
- Smedley, Audrey. 1998. »Race« and the Construction of Human Identity. *American Anthropologist* 100 (3): 690–702.
- Smrke, Marjan. 2000. *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sterling, Marvin D. 2006. The Symbolic Constitution of Japanese Dancehall. *Social and Economic Studies* 55 (1/2): 1–24.
- Sveto pismo stare in nove zaveze. 1995. Ljubljana: Svetopisemska družba Slovenije.
- Tafari, I. Jabulani. 1980. The Rastafari – Successors of Marcus Garvey. *Caribbean Quarterly* 26 (4): 1–12.
- Ule, Mirjana. 2000. *Sodobne identitete: v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- White, Carmen M. 2007. Living in Zion: Rastafarian Repatriates in Ghana, West Africa. *Journal of Black Studies* 37 (5): 677–709.

YouTube. 2008a. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=HYxnfing3As> (30. maj 2013).

YouTube. 2008b. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=DH--HIJgXGI> (30. maj 2013).

YouTube. 2009. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=8rZIVkBwpgg> (15. april 2013).

YouTube. 2010. Dostopno prek: http://www.youtube.com/watch?v=EO_wdp6_08U (30. maj 2013).

YouTube. 2011. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=SxxhGtgIeP8&feature=share> (30. maj 2013).

YouTube. 2012. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=gFWgsYZSUUI> (30. december 2012).